

טנא פירות העמל

לקט מאמרותיו של
הרב זאב שטיינמין

רעיונות וקישורים בדרוש
על פרשת וישב

מכון הו"ל טנא פירות העמל

טל. 052-7620949

לדרשות הקדשות וכל ענין:

tenepirotheamal@gmail.com

הצדיק מנצל את טובות עולם הזה לזכות
 בהן לעולם הבא ואת יסורי עולם הזה להיותו
 יסורין של אהבה שאין בהם ביטול תורה
**וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ
 כְּנָעַן** (בראשית לו. א.)

במדרש (בראשית רבה פרשה פד ג) אָמַר רַב
 אֲחָא בְּשָׁעָה שֶׁהַצְּדִיקִים יוֹשְׁבִים בְּשִׁלְוָה
 וּמְבַקְשִׁים לַיֵּשֶׁב בְּשִׁלְוָה בְּעוֹלָם הַזֶּה
 הַשְּׁטָן בָּא וּמְקַטְרֵג, אָמַר לֹא דִיִּין שֶׁהוּא
 מִתְּנֵן לָהֶם לְעוֹלָם הַבָּא אֲלֵא שֶׁהֵם
 מְבַקְשִׁים לַיֵּשֶׁב בְּשִׁלְוָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, תִּדְעַ
 לָךְ שֶׁהוּא כֵּן, יַעֲקֹב אָבִינוּ עַל יְדֵי שֶׁבִקֵּשׁ
 לַיֵּשֶׁב בְּשִׁלְוָה בְּעוֹלָם הַזֶּה נִזְדַּוְּג לֹו שְׁטָנוּ
 שֶׁל יוֹסֵף, וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב לֹא שְׁלֹוֹתִי וְלֹא
 שְׁקֻטֹתִי וְלֹא נַחְתִּי וַיְבֹא רִגְזוֹ (אייב ג. כו), לֹא
 שְׁלֹוֹתִי מַעֲשֵׂוֹ וְלֹא שְׁקֻטֹתִי מִלְּבָן וְלֹא
 נַחְתִּי מִדִּינָה, וַיְבֹא רִגְזוֹ בָּא עַלֵי רִגְזוֹ שֶׁל
 יוֹסֵף, ע"כ. לֹא דִיִּין לַצְּדִיקִים מֵהַ שְׁמִתוּקָן
 לָהֶם לְעוֹלָם הַבָּא אֲלֵא שֶׁמְבַקְשִׁים לַיֵּשֶׁב
 בְּשִׁלְוָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, כִּי בְמֵה שֶׁהֵם
 מְשׁוּלָלִים שְׁלוּוֹת עוֹלָם הַזֶּה, בְּזֵה מִתּוּקָן
 וְצִפּוֹן לָהֶם רַב טוֹב לְעֵתִיד לְבֹא.

ואומר שלמה המלך יש הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה
 עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צְדִיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ
 אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים וַיֵּשׁ רְשָׁעִים
 שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצְּדִיקִים אֲמַרְתִּי
 שֶׁגַם זֶה הֶבֶל (קוהלת ת. יד), וְעַל זֶה דִּרְשׁ רַב
 נַחְמָן בַּר רַב חֲסֵדָא (הריות י ע"ב) אֲשֶׁרִיהֶם
 לַצְּדִיקִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים
 שֶׁל עוֹלָם הַבָּא בְּעוֹלָם הַזֶּה (כִּיִּן שִׁמְעֵשָׁה
 הַרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הַבָּא צְרוּת), אוֹי לָהֶם לַרְשָׁעִים
 שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצְּדִיקִים שֶׁל
 עוֹלָם הַבָּא בְּעוֹלָם הַזֶּה (כִּיִּן שִׁמְעֵשָׁה הַצְּדִיקִים
 בְּעוֹלָם הַבָּא טוֹבוֹת, וְאֲצֵל רְשָׁעִים בְּעוֹלָם הַזֶּה רַעָה הִיא

כְּכֹתִיב וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו אֵל פְּנֵיו לְהֶאֱבִידוֹ, דְּבָרִים ז. י.,
 אֲמַר רַבָּא אֲטוּ צְדִיקֵי אִי אֲכִלִי תְרֵי עֲלָמֵי
 מִי סְנֵי לְהוֹ, אֲלֵא אֲמַר רַבָּא אֲשֶׁרִיהֶם
 לַצְּדִיקִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים
 שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה בְּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹי לָהֶם
 לַרְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצְּדִיקִים
 שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה בְּעוֹלָם הַזֶּה, רַב פְּפֵא וְרַב
 הוֹנָא בְרִיה דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אֲתוּ לְקַמֵּיה דְּרַבָּא,
 אֲמַר לְהוֹ אוֹקִימְתוּן מִסְכְּתָא פְּלָן וּמִסְכְּתָא
 פְּלָן (כְּלוּמַר הִישׁ לָכֶם מִסְכְּת סְדוּדָה בְּפִיכֶם), אֲמַרוּ
 לִיה אִין, אִיעֲתֵרִיתוּ פּוֹרְתָא (עַד שְׁאִינְכֶם
 צְרִיכִין לְטְרוּח אַחַר מְזוּעָת שְׁהַרִי אַתֶּם פְּנִיִים לְעַסּוּק
 תְּדִיר בְּתוּרָה) אֲמַרוּ לִיה אִין דּוּבְנָן קְטִינָא
 דְּאַרְעָא (וּמִזֵּה פְּרִנְסַתְנוּ בְּרִיחוּ), קְרִי עֲלֵייהוּ
 אֲשֶׁרִיהֶם לַצְּדִיקִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה
 הַרְשָׁעִים שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה בְּעוֹלָם הַזֶּה.

בביאור הענין, דלכאורה מה שאשריהם
 לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים
 של עולם הזה בעולם הזה והרי לא
 מסתבר שהצדיק יהיה חומד ושואף
 להרחבה גשמית הנלקחת מדוגמת הצלחתו
 של רשע פלוני עד שתהיה גורמת להצדיק
 אושר, וכמו שהקשו ביעל (הריות י ע"ב)
 והא קא מיתהניא מעבירה, אמר רבי
 יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי אפילו
 טובתם של רשעים רעה היא אצל
 צדיקים, ואם כן מהו אשריהם לצדיקים
 שבעולם הזה יש להם טוב דוגמת טובם
 של הרשעים בעולם הזה. אלא כמו במה
 שאשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה
 הרשעים של עולם הבא בעולם הזה היינו
 לפי שהצדיק יודע לנצל את היסורין להיותו
 יסורין של אהבה שאין בהם ביטול תורה
 ועל ידי זה הוא זוכה לחיי עולם הבא, או
 לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים

ויאמרו לו אחיו בלשון אמירה ואחר כך בלשון סיפור דברים ויחלום עוד חלום אחר ויספר לאחיו וגו' ויספר אל אביו ואל אחיו ולבסוף באביו בלשון אמירה ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת.

והנראה כי בתחילה ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו הוא רק הגיד להם שחלם אך לא מה היה החלום אלא רק הגיד שחלם חלום, והגדה זו שיידעו שהוא חלם חלום, את זה הגיד בלשון קשה כגידין וכברש"י על הפסוק כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (שמות יט. ג). אבל כיון שבהגדה קשה כזאת הם לא ישמעוהו את דברי החלום עצמו לכן כשבא לומר דברי החלום שחלם אז ויאמר באמירה שמעו נא החלום ואף הם השיבוהו באמירה הנשמעת ויאמרו לו המלוך תמלוך עלינו וכו', ואחר דברי החלום ויוסיפו עוד שנוא אותו ועל כן כשויחלום עוד חלום אחר הוסיף נוחותא לניחותא כדי שישמעוהו ובא בסיפור שהוא רך מאמירה, ויספר לאחיו ושוב ויספר אל אביו ואל אחיו הכל בסיפור דברים רך. ואביו ויאמר לו באמירה כי אביו אין נצרך לספר בניחותא דנחותא שהרי בנו בכל גוונא ישמעוהו גם באמירה.

חרואה קברי ישראל אומר ברוך וכו'
ועתיד להקימכם ולהחיותכם ולקיים אתכם
והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך
השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה
(בראשית לו. ז).

ברש"י, קמה אלומתי נזקפה, וגם נצבה לעמוד על עומדה בזקיפה, ע"כ. ומעין

של עולם הבא בעולם הזה לפי שהרשע בהצלחתו ובכספו יעשה רק רע להרשיע ולבוא על ידי זה לבאר שחת לעתיד לבא, כן בדרבא אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עולם הזה בעולם הזה כי הצדיקים יודעים לנצל את אותה הרחבה ועשירות לא להנאת עצמם אלא לצדקה ומעשים טובים כדי לקנות בזה את חיי העולם הבא וכדבר פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דזבני קטינא דארעא ואוקמו מסכתא פלן ומסכתא פלן קרי עליהו רבא אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעולם הזה בעולם הזה, אוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עולם הזה בעולם הזה כי הם גרועים מכל, שמפסידים ב' עולמות.

ג' לשונות של דיבור, ויגד ויאמר ויספר
ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויספר
עוד שנא אתו, ויאמר אליהם שמעו נא
החלום הזה אשר חלמתי, והנה אנחנו
מאלמים אלמים וגו', ויאמרו לו אחיו
המלוך תמלוך עלינו אם מושל תמשל
בנו ויספר עוד שנא אתו וגו', ויחלם
עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר
הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש
והירח ואחד עשר כוכבים מושתתים
לי, ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו
אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר
חלמתי וגו' (בראשית לו. ה-ד-ח-ט-י).

בשינויי הלשון, שבתחילה ויגד לאחיו בלשון הגדה ואחר כך ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי

חיים ארוכים וטובים ואותן חיים ארוכים וטובים אף יהיו מתוקנין על ידך פי קרוב אליך הדבר מאד בפיה ובלבבך לעשותו (דברים ל. יד) ובך תלוי תיקון החיים.

חלום ראשון וחלום שני

וַיִּסְפָּר אֶל אָבִיו וְאֶל אָחִיו וַיִּנְעַר בֹּו אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמִּי וְאָחִי לְחַשְׁתְּחֹות לְךָ אֲרֻצָּה (בראשית לו. ז).

ברש"י הבוא נבוא, והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו, ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו, לכך אמר לו הבוא נבוא וגו', כשם שאי אפשר באמך, כך השאר הוא בטל, ע"כ. הנה החלום הראשון אמר רק לאחיו לא לאביו ואילו החלום השני אמר גם לאביו, ובפשטות אפשר לפי שהחלום הראשון נוגע לא לאביו אלא רק לאחיו וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם שָׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתִּי וְהִנֵּה אֲנִי נֹבֵא מְאֲלָמִים אֲלֵמִים וגו' וְהִנֵּה תִסְבְּינָה אֲלֵמְתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוּוּ לְאֲלֵמְתֵי וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחִיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מְשׁוּל תִּמְשַׁל בָּנוּ (בראשית לו. ו-ח) לכן אמר זאת רק להם, אבל החלום השני וְהִנֵּה הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאֶחָד עֹשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוּוּ לִי (בראשית לו. ט) נוגע לאחיו ולאביו ולאמו, לכן סיפר זאת גם לאביו. ולמעשה אף שנוגע גם לאמו ואמנם הכוונה לבלהה שגדלתו כאמו, אך נראה שאחיו לא העלו זאת

הפירוש בדתנו רבנן (ברכות נח ע"ב) הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ואסף אתכם בדין ועתיד להקימכם בדין, מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם, ברוך מחיה המתים. עתיד להקימכם היינו להעמיד אתכם, ועתיד להחיותכם היינו לתת בכם חיות, ולקיים אתכם היינו להשאירכם ולהיותכם קיימים במעמדכם ובחיותכם זה. ממילא מר בריה דרבינא אחרי שגם אמר ועתיד להקימכם בדין הוא מוסיף ומסיים בה והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם.

מחיה חיים יתן לך חיים ארוכים

וטובים והם יהיו מתוקנים על ידך

כן במשלח את השעיר לעזאזל שאמרו (יזא עא ע"א) אתי משלח למחרת יום הכיפורים וכו' מצאו לכהן גדול בביתו אומר לו מחיה חיים עשינו שליחותו, אמר רבה כי מיפטרי רבנן מהדדי בפומבדיתא (שהיה אחד נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו) אמרי הכי, מחיה חיים יתן לך חיים ארוכים וטובים ומתוקנין. מחיה חיים הוא הקב"ה אחרי שהוא מקימך לחיים הוא גם יתן לך חיים ארוכים וטובים ומתוקנין. ואדהכי במשלח שלמחרת יום הכיפורים אומר לכהן גדול מחיה חיים עשינו שליחותו אפשר לומר גם בדרך אחר, שאחר שאנו חיים זה מכבר וכעת הקב"ה מחיה חיים שהרי אמש ביום הכיפורים נחתמו לחיים, הוא יתברך שמו יתן לך חיים ארוכים וטובים ומתוקנין כנגד וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פְּרֹעָה יְמֵי שְׁנֵי מְגֹנְרֵי וגו' מְעַט יָרְעִים (בראשית מז. ט), לזה אמר, הקב"ה יתן לך

בדעתם שהרי בלהה נחשבה בעיניהם כשפחה וכברש"י על הפסוק אֶת דְּבַתָּם רָעָה (בראשית לו. ב) שהיו מזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, ויעקב עצמו מסתמא היה יודע שהכוונה לבלהה שגדלתו כאמו שהרי מסתמא אף הוא היה יודע שאין חלום בלא דברים בטלים והיה תולה בזה ורק להוציא הדבר מלב בניו אמר הבוא נבוא. כי אי לאו הכי הרי תרתי דסתרין, כי אם מצד אחד יעקב לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה אם כן איך למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים. עוד עיין ברמב"ן שכתב בדרכו.

ליל שמורים לה' היושב ומצפה לגאלינו
וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדְּבָר (בראשית לו. יא).

ברש"י ואביו שמר שהיה ממתין ומצפה מתי יבוא. ברש"י על הפסוק לִיל שְׁמֹרִים הוּא לַה' הַהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה' שְׁמֹרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדַרְתָּם (שמות יב. מב), ליל שמורים הוא לה' שהיה הקב"ה יושב ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים, שמורים לכל בני ישראל לדורותם משומר ובא מן המזיקין. ב' פעמים לשון שמירה בפסוק, שמורים הוא לה' שמורים לכל בני ישראל, והכלל הוא שכשנאמר ליל שמורים הוא לה' אז שמורים קאי על הקב"ה היושב ומצפה לקיים הבטחתו, ואילו כשנאמר שמורים לבני ישראל אז שמורים קאי על בני ישראל שלילה זה עבורם משומר ובא מן המזיקין. כן נראה בכוונת מהרש"א על שאמר רב נחמן במסכת פסחים (קט ע"ב) אמר קרא ליל

שמורים ליל המשומר ובא מן המזיקין, וזה לשון המהרש"א שם בח"א, דרישא דהאי קרא פי' רש"י בחומש שהיה הקב"ה שומר ומצפה לקיים הבטחתו והיינו דכתיב ביה שמורים הוא לה', אבל סיפא דהאי קרא דכתיב ביה שמורים לכל בני ישראל קאמר הכא דהיינו משומר מן המזיקין. הרי שאם תיבת שמר מורה על הנפעל כגון שמורים לבני ישראל שהם הנשמרים, אז שמורים הוא לשון שמירה, אבל אם תיבת שמר הוא על פועל הפעולה כביכול הקב"ה ליל שמורים הוא לה', כי אז שמורים מלשון יושב ומצפה. ממילא כאן ואביו שמר את הדבר הרי החלום שייך ליוסף ומדבר ממנו, ואם שמר נאמר לא ביוסף אלא באביו, כי אז ודאי ואביו שמר שהיה ממתין ומצפה מתי יבוא, שמר מלשון המתנה וציפייה ולא מלשון שמירה.

השי"ת ממתין ומצפה לעשות לך
את הברית ואת החדש אשר נשבע לאבותיך
גם אפשר להוסיף לפי שעל הפסוק וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ (דברים י. יב) איתא במדרש (דברים רבה פרשה ג' ד) מהו וְשָׁמַר אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן כָּל מָה שִׁישְׁרָאֵל אוֹכְלִים בְּעוֹלָם הִזָּה מִכַּח הַבְּרִית שִׁבְרָכֶם בְּלַעַם הָרָשָׁע, אָבָל בְּרִית שִׁבְרָכוּ אוֹתָן הָאֲבוֹת מְשֻׁמְרִין הֵן לְעֵתִיד לְבוֹא שְׁנֵאמַר וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ. ונראה בזה, השי"ת אף הוא כביכול מצפה לגאלינו גאולה שלימה במהרה בימינו על פי שפי' רש"י כאן ואביו שמר את הדבר שהיה ממתין ומצפה מתי יבוא,

זכות אבות מזכירין חברון. הרי שבעצם תיבת עד שבחברון נזכרים האבות הקדושים ישני חברון. כן מקובל שכשמדברים מהרה"ק מברדיטשוב הוא סגולה גדולה להמתקת הדינים וכן בהזכרת שם העיר ברדיטשוב לבד מתעורר זכות הרה"ק מברדיטשוב, ואמר קדוש ישראל מרוזין שראיה לזה יש מהמשנה האיר פני כל המזרח עד שבחברון שבזה מוזכר זכות האבות הקדושים ישני חברון.

ובענין שם העיר חברון, הנה בווה"ק (במדבר קס ע"א) וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן עַד דְּאֲתִי לְאֶתְחָבְרָא בְּהַ קְאָרִי וְשְׂאֲנִי בְּהַ, וְשֵׁם אַחִימֶן שְׁשִׁי וְתַלְמֵי תַמָּן חֲמִי פְּלִיגֶן סְגִיאִין טָמֵא וְטָהוֹר אָסוּר וּמוֹתֵר עוֹנְשִׁין וְאַגְרִין אֵלִין אֵינּוֹן אַרְחִי דְּאוֹרֵייתָא דְּקְדוּקִי אוֹרֵייתָא וְכוּ', וְחֶבְרוֹן שְׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה אֵלִין אֵינּוֹן שְׁבַעִין אֲנָפִין, דְּאוֹרֵייתָא שְׁבַעִין פְּנִים אֵית לָהּ, לְכָל סְטְרָא עֲשָׂרָה, וְחֶבְרוֹן דָּא אוֹרֵייתָא מֵאֵן דְּאֲשְׁתַּדֵּל בְּהַ אַקְרִי חֶבֶר וְכוּ', הרי שחברון רומז להתורה הקדושה, ועל חברון איתא שכשהגיע זמן השחיטה אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון להזכיר זכות אבות ישני חברון, הרי שתיבת חברון משמש לזכרון, וכמו שחברון ירמוז להתורה הקדושה והוא בא לזכרון כן דבר הלכה הוא תורה ולזכרון טוב הוא בא, שבמסכת ברכות (לא ע"א) לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו. ומה נפלא כי דְּבַר הַלְכָהּ בְּגִימְטְרִיא חֶבְרוֹן. גם הר המוריה מורה על דבר הלכה, דאיתא (תענית טז

כן ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך שהשיית ממתין ומצפה לעשות לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך שאלו הן ברכות שברכום האבות, ברכות המשומרין לעתיד לבא במהרה בימינו.

כן בהגדה של פסח בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּרוּךְ הוּא שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֶּץ לַעֲשׂוֹת, מֵהַ שֶׁהִקְבִּיחַ חִיִּשְׁבֵּי וְהִפְחִית אֶת הַקֶּץ מֵאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, זֶה לְפִי שֶׁהוּא שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ שֶׁאֵמַר וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִכִּי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְּשׁ גְּדוֹל (בראשית טו. יד), הַקְּבִיחַ שׁוֹמֵר וּמִמְתִּין וּמִצְפֵּה לַעֲשׂוֹת הַבְּטָחָתוֹ וּלְכֵן חִיִּשְׁבֵּי אֶת הַקֶּץ.

חברון ודבר הלכה הן לזכרון טוב ויִשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֵמָה (בראשית לו. יד).

ברש"י מעמק חברון והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בגב ויבא עד חֶבְרוֹן (במדבר יג. כב), אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך (בראשית טו. יג).

בעצם תיבת עמק חברון מוזכר אותו צדיק אברהם אבינו הקבור בחברון, כן בדתנן (זמא כח ע"א) אָמַר לָהֶם הַמַּמְנֶה צָאוּ וּרְאוּ אִם הִגִּיעַ זְמַן הַשְּׁחִיטָה, אִם הִגִּיעַ הָרֹאֶה אֹמֵר בְּרַקְאִי, מִתְּיָא בֶּן שְׁמוּאֵל אֹמֵר הָאִיר פְּנֵי כָל הַמְּזָרְחַ עַד שֶׁבְּחֶבְרוֹן, וּבְרִש"י (מירושלמי פרק ג' הלכה א) כְּדִי לְהַזְכִּיר

ע"א) מאי הר המוריה הר שיצא ממנו הוראה לישראל, המוריה בגימטריא דבר הלכה בגימטריא חברון.

ובמסכת שבועות (ו' ע"א) קרי רבא עליה דרבי דולה מים מבורות עמוקים, וברש"י, עליה דרבי משום דהוא יליף לה שפיר, ובתוס' יבמות (צו ע"ב) ד"ה דדלו דוולא הביאו מהערוך חכמים דולי מים מבורות עמוקים כלומר מבינין הכל בחכמה. דולי מים אמרו דורשי רשומות (בבא קמא פב ע"א) אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה. א), מבורות עמוקים בגימטריא דבר הלכה בגימטריא חברון.

ובדתני רבי חייא (מנחות פ' ע"ב) תודה שנתערבה בתמורתה ומתה אחת מהן חבירתה אין לה תקנה וכו', ובהמשך הגמרא מובאים שמונה סברות שונות שאולי אפשר לתקן וכולן נדחו בגמרא, אך הסברא האחרונה כך היא בלשון הגמרא (שם פא ע"א), רבינא איקלע לדמהוריא (שם מקום בבבל), אמר ליה רב דימי בריה דרב הונא מדמהוריא לרבינא ולייתי בהמה ולימא הרי עלי (כדי שיהא חייב באחריותה) ולייתי בהמה אחריתי לאחריות דראשונה ולייתי שמונים לחמי תודה בהדה ולימא אי הך דקיימא תמורה היא הני תרתי תודות והא שמונים דתרוייהו, ואי הך דקיימא תודה היא והא דאמרי עלי נמי ליהוי תודה והא שמונים דתרוייהו ואידך תהוי לאחריות, אמר ליה התורה אמרה טוב אשר לא תדד משתדוד ולא תשלם (קהלת ה. ד) ואת אמרת ליקום

ולינדוד בתחילה, ע"כ. ומסתמא דמהוריא דהכא הוא דמהריא דמסכת ראש השנה (כא ע"א) דרב נחמן יתיב בתעניתא כוליה יומי דכיפורי, לאורתא אתא ההוא גברא אמר ליה למחר יומא רבה במערבא (כלומר שבית דין עיברו חודש אלול ורק למחר הוא יום הכיפורים), אמר ליה מהיכא את אמר ליה מדמהריא, אמר ליה דם תהא אחריתו (דמהריא נטריקון דם תהא אחריתו, כלומר הרני מת על ידך שהוקקתני להתענות בי ימים וכו' לילות). בעובדא דרב נחמן המקום נקרא דמהריא ושמא קא גרים (מברכות ז' ע"ב) דם תהא אחריתו, ובדתני רבי חייא במסכת מנחות שם המקום דמהריא בוא"ו ושמא קא גרים, כי בעובדא דהוי בדמהריא בזה סיום הגמרא, דמוהריא בגימטריא דבר הלכה ואל יפטר אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו.

כשנפטר מברכתם של הכהנים הוא נפטר מתוך דבר הלכה ומזכיר זכות ישינו חברון ובענין לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שהוא המוריה הוא חברון המיועדים לזכרון טוב כנ"ל, הנה בשם כ"ב של ברכת כהנים (משער הכונות דרוש ט' מדרושי ראש השנה ובסידור בית יעקב הלכות נשיאת כפים), כנגד יברכה ה' וישמרך אנקת"ם אומרים הציבור אל נא קרב תשיעת מצפיך, כנגד יאר ה' פניו אליך ויחנך פסת"ם אומרים פתחך סר תוציאם ממאסר, כנגד ישא ה' פניו אליך פספסי"ם אומרים פדה סועים פתח סומים ישעך מצפים, כנגד וישם לך שלום דיונסי"ם אומרים דלה יקשים וקבץ נפוצים סמוך ה' מפלתנו. תיבות מצפיך ממאסר מצפי"ם ומפלתנו שהם סיום ופטירת תיבות נגד שם של

כ"ב בברכה זו, סופי סופיהן דהיינו סופי תיבות אלו המסיימים הם דרס"ו בגימטריא דְּבַר הַלְכָה בגימטריא המורֶיָה בגימטריא חֲבֵרוֹן, שכשהוא נפטר מברכת הכהנים נפטר הוא מתוך אלו.

ואדהכי הנה כי כן יבורך עירו של הרה"ק בעל האוהב ישראל מאפטא זיעועכ"י שכשעזב את העיר אפטא הבטיח לאנשי העיר שימשיך להיות נקרא על שם עירם הרב מאפטא, והנה ודאי זכות גדולה היא להם, כי בהזכיר שם עירם נזכר זכות הצדיק רבי אברהם יהושע העשיל בעל האוהב ישראל, וכמו שחברון המזכרת זכות אבות דא אורייתא מאן דאשתדל בה אקרי חבר וחברון המזכרת זכות אבות בגימטריא דבר הלכה, כן העיר אפטא המזכרת זכות הצדיק אוהב ישראל, אפטא בגימטריא ב' שמות הוי' ואדנ"י.

ועל הפסוק פי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו (שמות ו. א) כתבנו בענין רד"ו שנה, ושם בסוף הדברים וישלחם מעמק חברון מעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון, כלומר שלאותו צדיק שקבור בחברון נאמר בברית בין הבתרים ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה (בראשית ט. ג), ומעמק חברון היינו מן עמק של חברון כלומר מעמקותה של עצה, כי עצה היתה ארבע מאות שנה ואילו עמק של עצה אינה ארבע מאות שנה אלא רד"ו שנה שהיו בעומק בגלות מצרים, כי עמק בגימטריא רד"ו שנה.

עוד בענין שם העיר חברון. בפסוק ראשון עליך כפרמל ודלת ראשך פארגמן מלך

אסור ברהטים (שיר השירים ז. ו) שפי' האבן עזרא ראשך זהו נחמיה בן חושיאל שהוא מבני יוסף, ודלת ראשך זה אליהו, מלך אסור ברהטים זה מלך המשיח שהוא אסור כאשר העתיקו קדמונינו כי ביום שחרבה ירושלים נולד, ע"כ מהאבן עזרא. ואם מלך זה מלך המשיח, והוא ודאי יבוא כי הוא אסור ברהטים, ברהטים בגימטריא חֲבֵרוֹן היינו האבות הקדושים, שבתרגום על זה הפסוק ראשך עליך ככרמל דיבר מזכות האבות הקדושים, מלכא דאתמני עלך רישא, צדיקא פאליהו נביא דקני קנאתא למרי שמיא וקטל ית נביאי שקרא בטורא דפרמל ואתיב ית עמא בית ישראל לדחלתא ה' אלהיא, ודלת עמא די אזלין ברישא מכא על דאינון מסכנין עתידין למלבש ארגונא היכמא די לבש דניאל בקרתא דבבל ומרדכי בשושן בגין זכותא דאברהם דאמליך מן קדמת דנא למרי עלמא ובצדקתא דיצחק דכפתיה אבוהי למקרביה ובחסידותא דיצחק דקלף על חוטריא ברהטיא. ממילא מלך המשיח אסור קשור ומקושר לגאלנו ברהטים בזכות האבות הקדושים.

עוד בפרפראות לענין זכות אבות עיין מה שכתבנו על הפסוק וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות (בראשית יד. יד).

המלאך גבריאל מעיל את הצדיקים וימציאיהו איש ונהנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש (בראשית לו. טו).

ברש"י, וימצאהו איש זה גבריאל שנאמר
 וְהָאִישׁ גְּבְרִיאֵל (דניאל ט. כא, וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר
 בְּתַפְלָה וְהָאִישׁ גְּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּחֹזֶן בְּתַחֲלָה וְגו').
 ובמסכת שבת (נה ע"א) מאימתי תמה זכות
 אבות, אמר רב מימות הושע בן בארי
 שנאמר וְעַתָּה אֲגַלְּהָ אֶת נִבְלָתָהּ לְעֵינֵי
 מְאֵהָבֶיהָ וְאִישׁ לֹא יִצְלֶנָה מִיָּדִי (הושע ב.
 יב), ושם ברש"י ואיש לא יצילנה שאין
 עוד זכות אבות, שאכלוהו. ובח"א
 מהרש"א פי' שנפקא מועתה אגלה,
 דר"ל עד היום הייתי חס על כבודה מפני
 כבוד מאהביה שהם האבות, ומהיום
 אגלה נבלותה לעיני מאהביה שהם
 האבות ולא אחוס על כבודה.

ואפשר לומר, אחר שבגמרא לעיל (שבת
 נה ע"א) אמר לו הקב"ה לגבריאל לך
 ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו
 כדי שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה ועל
 מצחן של רשעים תיו של דם כדי
 שישלטו בהן מלאכי חבלה, אמרה מידת
 הדין לפני הקב"ה ריבונו של עולם מה
 נשתנו אלו מאלו, אמר לה הללו צדיקים
 גמורים והללו רשעים גמורים וכו'. הרי
 שגבריאל היה שליח להציל את הצדיקים
 שלא יהיו נפגעים בתוך הכלל, ממילא
 אם וימצאהו איש זה גבריאל שנאמר
 והאיש גבריאל, הרי מה שנאמר ועתה
 אגלה את נבלותה לעיני מאהביה שהם
 האבות הקדושים כנ"ל, ואיש לא יצילנה
 היינו גבריאל לא יצילנה מיד.

ובמסכת ראש השנה (כ ע"ב) פעם אחת
 בקשו בייתוסין להטעות את חכמים, שכרו
 שני בני אדם בארבע מאות זוז, אחד

משלנו ואחד משלהם, שלהם העיד עדותו
 ויצא, שלנו אמרו לו אמור כיצד ראית
 את הלבנה, אמר להם עולה הייתי במעלה
 אדומים וראיתו שהוא רבוץ בין ב' סלעים,
 ראשו דומה לעגל אזניו דומין לגדי קרניו
 דומות לצבי וזנבו מונחת לו בין ירכותיו
 והצצתי בו ונרתעתי ונפלתי לאחורי ואם
 אין אתם מאמינים לי הרי מאתים זוז
 צרורין לי בסדיני, אמרו לו מי הזקיקך
 לכך, אמר להם שמעתי שביקשו בייתוסים
 להטעות את חכמים אמרתי אלך אני
 ואודיע להם שמא יבואו בני אדם שאינם
 מהוגנין ויטעו את חכמים, אמרו לו
 מאתים זוז נתונין לך במתנה והשוכרך
 ימתח על העמוד, באותה שעה התקינו
 שלא יהו מקבלין אלא מן המכירין,
 ובח"א מהרש"א שדברי זה העד לא היו
 דרך היתול בלי כוונת מה, ובתו"ד כתב
 המהרש"א שזה היה כשמלכות רומי היא
 אדום התחילו למשול בימי בית שני, ועל
 פי שהצדיקים בעולם הזה נקרא מאור
 קטן וישראל מונין ללבנה ובגזירות רומי
 הוא אדום הושפלו הצדיקים וביטלו התורה
 והמצוות וביחוד סוד קידוש הלבנה וסוד
 העיבור, ועולה הייתי במעלה אדומים
 כלומר ששכרוני הבייתוסים בגזירת
 ממשלת רומי הן האדומים כדי לבטל סוד
 עיבור וראיתי חכמי ישראל שהם בדמיון
 הלבנה להקטינים ולהשפילם בדור הזה
 שלא יהיה סמוכים על פי שבעינן סמוכים
 בקידוש החודש, וזהו ראיתו רבוץ בין ב'
 סלעים, שגזרו (סנהדרין יד ע"א) שכל הסומך
 יהרג וכל הנסמך יהרג הלך יהודה בן
 בבא וישב בין ב' הרים גדולים וסמך שם
 חמישה זקנים וכו', עיין במהרש"א.

ישראל שצריך לשתוק ולא להעיד וזהו בין ב' סלעים היינו משתוקא בתרי סלעים, וההמשך עיין במהרש"א שם.

והאיש גבריאל והאיש משה

וַיִּמְצְאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תַעֲהָ בַשָּׂדֶה
וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לְאֹמֶר מַה תַּבְּקָשׁ
(בראשית לו. טו.)

ברש"י וימצאהו איש זה גבריאל שנאמר וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל (דניאל ט. כא). אמנם תואר איש אין שייך לגבריאל בלבד כי גם וְהָאִישׁ מֹשֶׁה (במדבר יב. ג) ונאמר וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְאֵת חֲתָנוּ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשָּׂק לֹא וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם (שמות יח. ז) וברש"י שם איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש, זה משה שנאמר והאיש משה. אמנם בזמן יוסף עדיין לא היה משה קיים אך בעצם הענין אין תואר איש שייך לגבריאל בלבד.

והנה אחר ציווי מעשה המנורה אומר הקב"ה למשה וּרְאֵה וְעֲשֵׂה בְּתַבְנִיטָם אֲשֶׁר אֲתֶנָּה מִרְאֵה בְּהָר (שמות כה. מ), וברש"י אילו היה נקוד מִרְאֵה בפת"ח היה פתרונו אתה מראה לאחרים, עכשיו שנקוד חטף קמ"ץ פתרונו דְאֲתָּה מִתְחַזֵּי שאחרים מראים לך, שהניקוד מפריד בין עושה לנעשה, ע"כ. אבל עדיין מה היה חסר המקרא אילו היה נאמר אשר אתה רואה בהר. ואפשר ברמו, דתניא (מנחות כט ע"א) רבי יוסי ברבי יהודה אומר ארון של אש ושולחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותם שנאמר

ואחר דברי המהרש"א שכאמור הושפלו הצדיקים, הנה תמיד המלאך גבריאל הוא זה העומד לעזר לצדיקים, אצל יוסף כשהיה תועה בשדה וימצאהו איש זה גבריאל וישאלהו לאמר מה תבקש, כן בגמרא הנ"ל אמר ליה הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו כדי שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה וכו', כן בדרד"ש רבי שמעון השלוני (פסחים קיח ע"א וע"ב) בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמו שר הברד לפני הקב"ה, אמר לפניו ריבונו של עולם ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש, אמר לו גבריאל וכו' אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס, וביותר על פי מה שבמסכת פסחים (קיח ע"ב) עתידה מצרים שתביא דורון למשיח וכו' נשאה מלכות רומי הרשעה קל וחומר בעצמה ומה הללו שאין אחיהן כך, אנו שאנו אחיהן לא כל שכן, אמר לו הקב"ה לגבריאל גְּעֹר חֵיט קָנָה (תהלים סח. לא) געור חיה וקנה לך עדה וכו', הרי שהמלאך גבריאל בא כשמלכות רומי הרשעה נטפלת לישראל. זהו שאמר להם אותו העד עולה הייתי במעלה אדומים לטובת חכמי ישראל בעזר המלאך גבריאל כי מַעְלָה אֲדוֹמִים בגימטריא גַּבְרִיאֵל, וראיתיו ללבנה הרומז לחכמי ישראל שהוא רבוץ בין ב' סלעים לפי דכי אתא רב דימי (מגילה יח ע"א) אמר אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין כלומר שהבייתוסין שכרוני להעיד ולומר דיבור ומלה שלהם לפני הבית דין בעת שהאמת כחכמי

אִישׁ בְּגִמְטְרִיא עֲנֵנוּ מֵאֵד מִכָּל הָאָדָם וְהִינוּ
וְהָאִישׁ מִשֶּׁה עֲנֵנוּ מֵאֵד מִכָּל הָאָדָם.

ואדהכי מה שבדובר צדק ששם המלאך
גבריאל הוא לפי עניינו, הנה כן ברמב"ם
(פרק ב' מהלכות יסודי התורה הלכה ז) זה לשונו,
שְׁנוֹי שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים עַל שֵׁם מַעְלָתָם
הוא וכו' ומעלה עשירית היא מעלת הצורה
שְׁנִקְרָאת אִישִׁים וְהֵם הַמַּלְאָכִים הַמְדַבְּרִים
עִם הַנְּבִיאִים וְנִרְאִים לָהֶם בְּמִרְאֵה
הַנְּבוּאָה לְפִיכָף נִקְרְאוּ אִישִׁים שֶׁמַּעְלָתָם
קְרוּבָה לְמַעְלַת דַּעַת בְּנֵי אָדָם.

אין מקרא יוצא מידי פשוטו

וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ מִנְּחָה בִּי שְׂמֵעֵתִי
אֲמַרְיִם נִלְכָה דַתְיִנָּה (בראשית לו. ז).

סדר הפרד"ס שבתורה הוא פשט רמז דרש
סוד ולכן כשמביאים גם הפשט וגם הדרש
אז מן ההגיון להביא קודם את הפשט ורק
לאחריו את הדרש, ואילו כאן מביא רש"י
קודם הדרש ואחר כך הפשט, שברש"י
נלכה דותינה הסיעו עצמן מן האחוה
לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם,
ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא
יוצא מידי פשוטו. והטעם לכך נראה כי
אמנם כאן רש"י רצה להביא את הדרש
שנדרש יפה שנסעו מן האחוה לבקש לך
נכלי דתות, אבל אם כך אמר האיש זה
גבריאל ליוסף שמבקשים נכלי דתות
להמיתו אם כן למה יוסף אכן הלך אחר
אחיו לדותן ואיך יתכן שהוא לא חשש
מכך. אלא על כורחך כיון שאין מקרא
יוצא מידי פשוטו לכן למד יוסף את
הפשט וממילא הלך לדותן ללא שחשד

וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה
בהר וכו', אמר רבי חייא בר אבא אמר
רבי יוחנן גבריאל חגור כמין פסיקיא היה
(אזור כרוך בדרך אומנים העושים במלאכה נאה חוגרין
עצמן שלא יהו נגררין בבגדיהם) והראה לו למשה
מעשה מנורה דכתיב וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה
(במדבר ת. ד). הרי שאתה משה מראה בהר
על ידי גבריאל, וממה שאמר הקב"ה
למשה רבינו אתה משה מראה ולא אמר
לו אשר אתה רואה, כי מראה בגימטריא
גְּבִרְיָאֵל ופירושו אתה משה כגבריאל
ואתי שפיר וימצאהו איש זה גבריאל.
ואדהכי כָּכֵל אֲשֶׁר אָנִי מִרְאֵה אוֹתְךָ (שמות
כה. ט) וְאֲשֶׁר אֶתָּה מִרְאֵה, מִרְאֵה אוֹ מִרְאֵה
בגימטריא צֶלֶם אֱלֹהִים, ואולי יש בזה
רמז אך לא נרחיב כאן בזה.

ובענין גבריאל ומשה רבינו ששניהם
נקראים איש, כתב בדובר צדק (לרבינו
צדוק הכהן טו ע"א) שבגבריאל יש אותיות
גב"ר כי גבריאל הוא מן הממוצעים בין
איש למלאך, שפעמים הוא מתדמה
לאיש. ואולי זהו הדמיון שבין האיש משה
והאיש גבריאל, שעל הפסוק וְזֹאת
הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךָ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים
(דברים לג. א) אָמַר רַב אֲבִין (דברים רבה פרשה
יא ד) מִחֻצֵּי וּלְמַטָּה אִישׁ מִחֻצֵּי וּלְמַעְלָה
הָאֱלֹהִים, ממילא כמו גבריאל גם משה
רבינו יהיה נחשב מן הממוצעים בין איש
למלאך, כי חציו איש וחציו מלאך.

ובענין האיש משה, עוד אפשר וְהָאִישׁ
מֹשֶׁה עֲנֵנוּ מֵאֵד מִכָּל הָאָדָם (במדבר יב. א) ומה
היה חסר המקרא אילו היה נאמר ומשה
עניו מאד מכל האדם, אפשר ברמז כי

את ענין השעות, אולי גם כאן הכוונה זה היום עשה ה', זה בגימטריא י"ב, כסדר היום שאינו משתנה ב"ב שעותיו להיפך, כך למפרע לא. וענין שסדר היום אינו משתנה ב"ב שעותיו להיפך, יתבאר לפי המהרש"א בדאמר אב"י (ברכות נט ע"א) גמירי דזעפא תרתי שעי לא קאי, לקיים מה שנאמר לא תקום פעמים צרה (נחום א. ט), ובמהרש"א ד"ה זעפא בא"ד, דכל שעה ושעה מקרי פעם אחת, דכל שעה יש לו מזל בפני עצמו, ע"כ. וכיון שסדר המזלות קבועין הן, הרי הי"ב שעות הן שעות המזלות, ולא יתהפכו כי מזלי השעות קבועין הן ברקיע.

נסעו מזה כלומר מלראות כך

עוד אפשר ויאמר האיש נסעו מזה שהסיעו עצמן מן האחווה, לפי שבאביו ואמו של בן סורר ומורה תנן (סנהדרין עא ע"א) ה"ה אחד מהם גדם או חגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר ותפשו בו אביו ואמו (דברים כא. יט) ולא גדמין, והוציאנו אותו ולא חגרינו, ואמרו ולא אלמין, בננו זה ולא סומין. כי בננו זה משמע שהם רואים אותו, וכן אמר רב אחא בר יעקב במסכת פסחים (קטז ע"ב) סומא פטור מלומר הגדה, כתיב הכא בעבור זה (שמות יג. ח) וכתיב התם בננו זה, מה להלן פרט לסומא אף כאן פרט לסומין. ממילא ויאמר האיש גבריאל ליוסף נסעו מזה היינו מלראות כך, שהסיעו עצמן מן האחווה ואין רואין באחווה כך.

אמנם זה דוקא לרב אחא בר יעקב (פסחים שם, אבל לרב ששת ולרב יוסף בהמשך

אותם שמתנכלים הם להמיתו, ויוסף לשיטתו בדבר כמשמעו ושאין מקרא יוצא מידי פשוטו, שהרי בהמשך הפרשה ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם (בראשית לט. ו) וברש"י הלחם היא אשתו אלא שדיבר הכתוב בלשון נקיה, והנה בהמשך המעשה נאמר וימאן ויאמר אל אשת אדניו וגו' ולא חשף ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו (בראשית לט. ח-ט) ולא אמר ולא חשך ממני מאומה כי אם את הלחם, לפי שודאי אשת פוטיפר אינה מבינה כי אם את הפשט ועל אחת כמה וכמה שאותה מצרית מרשעת אין לה שיג ושיח עם לשון נקיה כדרך התורה. וממה שיוסף אמר לה לא בלשון לחם, הרי מוכח דקסבר אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

נסעו מזה האחוות י"ב אחין,

וכן זה היום ב"ב שעותיו עשה ה'

ו**יאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה** (בראשית לו. ז).

ברש"י נסעו מזה, הסיעו עצמן מן האחווה לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. וברעת זקנים מבעלי התוספות נסעו מזה שאמרו שאינם חפצים להיות שנים עשר שבטים מכאן ואילך, זה בגימטריא י"ב, ע"כ. וכן נראה בדתנן (מילה ז ע"א) הקורא את המגלה למפרע לא יצא וכו', ובגמרא וכן בהלל וכן בקריאת שמע ובתפילה, הלל מנלך, רב יוסף אמר זה היום עשה ה' (תהלים קיח. כד), ושם ברש"י זה היום כסדר היום שאינו משתנה בשעותיו להיפך, כך למפרע לא. מה שבזה היום הביא רש"י

(בראשית לו. ג) ובשליחות זו לא תיתכן פורענות, ורק בשביל הַדַּע תַּדַּע כִּי גַר יִהְיֶה זָרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם (בראשית טו. ג) הוֹזַק מִסַּבֵּב כָּל הַסִּיבוֹת הַקְּבִ"ה לִסַּבֵּב הַלִּיכַת יוֹסֵף אַחֵר אַחֵי לְדוֹתָן כִּי רַק אִזּוּ בְּרַכַּת הַפְּרִידָה מִרְבּוֹ וְאֲבִיו יַעֲקֹב שֶׁהִיְתָה לְשַׁכֵּם גְּרִידָא לֹא תִמְנַע סִיבַת הַגְּלוּת.

ובאוהחה"ק על הפסוק וַיֹּאמֶר לוֹ לָךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אֶחָיִךְ וְאֶת שְׁלוֹם הַצֹּאֵן וְהַשִּׁבְנִי דְבַר (בראשית לו. יד), באומרו והשיבני דבר עשאו שליח מצוה גם לחזרה למאן דאמר (פסחים ה' ע"ב) שלוחי מצוה אינן ניזוקין דוקא בהליכתן ולא בחזרתן. וזה לשון האוהחה"ק בסוף דבריו, וה' גילגל גלגולים לעשות אשר זמם לעשות, עיין שם בדברי קדשו.

אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגז עליכם הדרך ולפי זה הוסיף לי ח"א בדאמר רבי אלעזר (תענית י' ע"ב) על הפסוק וַיִּשְׁלַח אֶת אֶחָיו וַיִּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם אֵל תִּרְגְּזוּ בְּדַרְךְ (בראשית מה. כד) אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו עליכם פירוש שלא תתעו בדרך, כי רק אם לא יטו מהדרך תחול עליהם ברכתו של יוסף לדרך, וזאת אמר להם יוסף בהיות שהוא חכם ובעל נסיון בדבר, שהרי הוא עצמו תעה בדרך ואירע מה שאירע.

עוד אפשר לומר אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו עליכם הדרך. דתנא במסכת פסחים (ח' ע"א) אין מחייבין אותו להכניס ידו לחורין ולסדקין לבדוק מפני הסכנה, מאי סכנה, אי נימא מפני סכנת עקרב, כי משתמש היכי אישתמש וכו',

הגמרא אף שהיו מאורי עינים היו אומרים את ההגדה ומוציאים את המסובים ידי חובה, כי לשיטתם מבעבור זה אין למדים פרט לסומא, דבשלמא בבן סורר ומורה מדהוה ליה למיכתב בננו הוא וכתוב בננו זה, שמע מינה פרט לסומין הוא דאתא, אבל בפסח אי לאו בעבור זה מאי לכתוב, אלא בעבור מצה ומרור הוא דאתא ולא למימר פרט לסומין. כן אליבא דרב ששת ורב יוסף.

שלוחי מצוה אינן ניזוקין
וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ מִזֶּה כִּי שְׂמַעְתִּי
אֲמָרִים נִלְכָּה דִתְיִנָּה (בראשית לו. יז).

מה שמסבב כל הסיבות הבורא ברוך הוא וברוך שמו סובב שילכו דותינה ומדוע זה לא נתעכבו בשכם והמבלי אין בורות להשליכהו ליוסף בשכם עד שנדרש הסיבוב דותינה, נראה שכמו החסיד טרם הוא יוצא לדרך למדינה פלונית מתברך הוא מרבו ואז לא תהיה כל מניעה בדרך לא מצד המוכסין וכו' ולא משום צד כי ברכת רבו ושלוחיו ומלאכיו יצוה לו לשומרו בכל דרכיו, לא כן אם חלילה יטה מדרכו לילך בדרך אשר לא נתייעץ עם רבו בהפרדו מעליו כי אז אותן דרכים הם בחזקת סכנה חלילה, כן כאן ביוסף, הגלות והירידה למצרים נתגלגל במעשה מכירת יוסף וזאת לא תמצאנו ליוסף אם היה הולך אל אחיו לשכם בלבד, כי אביו יעקב אבינו עליו השלום שלח אותו לשכם כמפורש בפסוק וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף הֲלוֹא אֶחָיִךְ רַעִים בְּשָׁכֶם לָכֵן וְאֶשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם

נסעו מזה ואמר גברא נטלן מיכן ארום
 שמעית מבתר פרוגודא דהא אישתרי מן
 יומא דין שעבוד מצראי ואתאמר להום
 בנבואה דחיואי בען למסדרא עמהון
 סדרא קרבא, בגין פן הוון אמרין ניזיל
 לדותן, פירוש שגבריאיל שמע מאחורי
 הפרגוד שמאותו יום מתחיל שעבוד
 מצרים ונאמר לשבטים בנבואה שהחוי
 יושבי הארץ רוצים להלחם בס על שהרגו
 את אנשי שכם ולכן אמרו השבטים נלכה
 דותינה. כלומר שבשביל שיתחיל השעבוד
 כמו שנגזר, לכן נאמר להם כן בנבואה
 כדי שילכו דותינה. נמצא שהליכת השבטים
 משכם לדותן נתגלגל בשביל שמעון ולוי
 שהרגו את אנשי שכם כמו שנאמר ויקחו
 שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש
 חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר
 (בראשית לד. כה), ואף בדותן ויאמרו איש
 אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה
 בא ועתה לכו ונהרגו (בראשית לו. יט-כ),
 איש אל אחיו הן הן שמעון ולוי, ואולי הן
 הן הדברים שבתרגום יונתן בן עוזיאל
 ואמרו שמעון ולוי דהוון אחין בעיטתא
 גבר לאחוי הא מרי חלמיא דיכי אתי,
 שמעון ולוי דהוון אחין בעיטתא בשכם
 ושבשבילם נתגלגל ההליכה לדותן, כעת
 בדותן הן הן שאמרו איש אל אחיו הנה
 בעל החלמות הלזה בא.

אמר רב אשי שמא תאבד לו מחט (קדם
 לכן) ואתי לעיוני בתרה (וכיון דמתכין אף למחט
 לאו שליח מצוה הוא וניזוק), ע"כ. המעיין בדבר
 הלכה בדרך יכול שתרגו עליו הדרך ואז
 סגולת שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא יכול
 שתגן אם הוא נטה מהדרך. וברמו, אמנם
 שלוחי מצוה אינן ניזוקין, אבל שמא
 תאבד לו מחט, כי מחט עם הג' אותיות
 בגימטריא הלכה ואתי לעיוני בתרה.

למקום שגנבתוני שם תחזירוני להיות נקבר בשכם
 גם מה שבמדרש (בראשית רבה פרשה פה. ג)
 אמר להם יוסף למקום שגנבתוני שם
 תחזירוני, הלוא אחיך רעים בשכם
 (בראשית לו. יג) בן עשו בני ישראל שנאמר
 ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל
 ממצרים קברו בשכם (יהושע כד. לב). והנה
 הרי לא משכם גנבוהו אלא מדותן, ומהו
 למקום שגנבתוני שם תחזירוני היינו
 לשכם. ונראה הפירוש מקום שלשם
 נשלח על ידי אביו ויאמר ישראל אל
 יוסף הלוא אחיך רועים בשכם לכה
 ואשלחך אליהם הוא המקום שנקרא
 שמשם הוא נגנב, כי היותו בשכם
 בשליחות אביו לא יוכל להיות סיבה
 למכשול לו בדרך כנ"ל, ושם היינו למקום
 ששלחני אבי, לשם תחזירוני.

על ידי שמעון ולוי שהרגו את אנשי שכם
 נגרם הליכת השבטים דותינה, שם הם אמרו
 הנה בעל החלמות הלזה בא, והקב"ה גלגל
 לעשות אשר זמם גזירת כי גר יהיה זרעך
 ובענין שבשביל גזירת ידוע תדע וגו'
 נתגלגל שילכו דותינה כי בשכם היה יוסף
 שליח מצוה שלא תיתכן פורענות. הנה
 בתרגום יונתן בן עוזיאל ויאמר האיש

רוח הקודש מעידה על ראובן שאמר אל תשפכו
 דם למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו
 ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם
 השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר
 ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו
 מידם להשיבו אל אביו (בראשית לו. כב).

ברש"י למען הציל אותו, רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיבוא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכולן, לא יתלה הסרחון אלא בי. ובדרך אפשר, אני בכור והריני בעל ענין ונוגע בדבר, כי כדי שיוסף יקבל את הבכורה ויתקיים הכתוב אֲפָרִים וּמְנַשֶׁה כְּרֵאֲבוֹן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי (בראשית מת. ה) צריך שיהיה יוסף קיים, ממילא אם יוסף איננו לא יתלה הסרחון אלא בי שחפצתי הבכורה לעצמי, כי אם יוסף איננו אז הבכורה נשארת אצלי. ואולי במה שאחר כך אמר ראובן ליעקב אֶת שְׁנֵי בְנֵי תָמִית אִם לֹא אֲבִיאֲנֹו אֵלֶיךָ (בראשית מב. לו), בזה רצה להוכיח שלא היתה לו כוונה לזכות בבכורה שהרי מותר הוא על הבכורה של שני בנים היינו ב' חלקים. עוד עיין מה שכתבנו בפסוקים הנ"ל (בראשית מב. לו-לח).

אף על פי שלא הסבו, אמר רב נחמן בר יצחק כגון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדרך פלן, ע"כ. ולכאורה דין זה אינו דוקא בעשרה, כי דין זה של זימון בהיו הולכין בדרך שייך גם בשלושה שהם פחות מעשרה, ומהו שנקט דוקא עשרה שהיו הולכים בדרך. ואפשר ברמז, דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדרך פלן משתכח בדרך כלל בהיו הולכין בדרך דוגמת אחי יוסף שהיו הולכים בדרך וישבו לאכול לחם, וישבו לאכול לחם באחי יוסף שהיו הולכים בדרך, עשרה היו (גם אם ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו כברש"י על הפסוק וַיֵּשֶׁב רְאֲבוֹן אֶל הַבּוֹר בְּרֵאשִׁית לוֹ. כט, עם כל זאת אין מקשין על הדרוש ואף בסך הכל אחי יוסף עימו היו שם עשרה) ונרמז בלשון הברייתא עשרה שהיו הולכים בדרך.

אורחת ישמעאלים מגלעד וגמליהם
נושאים צרי, הצרי אין בגלעד, עלי גלעד
וקחי צרי, וחקב"ה מקדים רפואה למכה

וַיֵּשְׁבוּ לְאָכֵל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ
וְהִנֵּה אֲרֻחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעָד
וְגַמְלֵיהֶם נוֹשְׂאִים נִכְאֹת וְצָרִי וְלֹט
הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִמָּה (בראשית לו. כה).

על הפסוק הצרי אין בגלעד אם רפא אין שם פי מדוע לא עלתה ארכת בת עמי (ירמיה ח. כב) פי רש"י שהצרי בא משם כמו שנאמר עלי גלעד וקחי צרי (ירמיה מו. יא). ובעוד שתמהנו למה לא הביא רש"י מקרא מן התורה אורחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נושאים נכאת וצרי הרי שהצרי בא מגלעד, ראינו שמהר"י קרא בביאור פסוקי ירמיה הצרי אין

עשרה שהיו הולכים בדרך ואמרו
ניזיל וניכול לחמא בדרך פלן
וַיֵּשְׁבוּ לְאָכֵל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ
וְהִנֵּה אֲרֻחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעָד
וְגַמְלֵיהֶם נוֹשְׂאִים נִכְאֹת וְצָרִי וְלֹט
הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִמָּה (בראשית לו. כה).

במשנה מסכת ברכות (מב ע"ב) היו יושבין לֵאכֹל כֹּל אֶחָד מִבְּרֵךְ לְעֵצְמוֹ, הִסְבּוּ אֶחָד מִבְּרֵךְ לְכֹל, וּבִגְמָרָא הִסְבּוּ אֶין, לֹא הִסְבּוּ לֹא (בתמיה), ורמינהו, עשרה שהיו הולכים בדרך אף על פי שכולם אוכלים מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו, ישבו לאכול אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו, אחד מברך לכולם, קתני ישבו

שבעבר הירדן כבארץ ישראל תלת, היא מצד הקדמת רפואה למכה שבגלעד שכיחי רוצחים. עוד עיין מה שכתבנו על הפסוק שלוש ערים תבדיל לך וגו' תבין לך הדרך ושלשת (דברים יט. ב-ג).

על המברך את יהודה שנקרא על שמו של הקב"ה נאמר ובוצע ברך נאץ ה'

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֵל אַחִיו מַה בָּצַע בִּי נְהַרְגֵנּוּ אֶת אַחִינוּ וְכַפִּינוּ אֶת דָּמוֹ (בראשית לו. כו).

במסכת סנהדרין (י' ע"ב) רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע (אסור לדיין לפשר בדין) וכל הבוצע הרי זה חוטא וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר בצע בך נאץ ה' (תהלים י. ג), אלא יקוב הדין את ההר שנאמר פי המשפט לאלהים הוא (דברים א. יז) וכו', רבי אליעזר אומר הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע בך נאץ ה', רבי מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שנאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכל המברך את יהודה (על מעשהו זה ואומר שהיה לו לומר נחירט לאביו אחר שהיו דבריו נשמעין) הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובוצע בך נאץ ה'.

הנה לרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, המברך את הדיין הבוצע ומפשר בדין הרי זה מנאץ שנאמר כי המשפט לאלהים הוא, ולרבי אליעזר מי שגזל חטים ומברך את ה' על הפרשת חלה מעיסתה אין זה מברך אלא מנאץ, אבל לרבי מאיר

בגלעד ועלי גלעד וקחי צרי הביא מהפסוק כאן אורחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נושאים נכאת וצרי.

עוד אפשר בפירוש הפסוק הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם כי מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי. צרי הוא סממן ממין נטף המרפא, ועל זה תמה הנביא הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם כי מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי, ארוכת היינו רפואת בת עמי. וביאור התמיהה, אחר שאמר ריש לקיש (מגילה יג ע"ב) אין הקב"ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה שנאמר בַּרְפָּאֵי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עֵזְרָא אֶפְרַיִם (דשע. ו. א) וגם אמר אב"י (מכות ט' ע"ב וי' ע"א) בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב גַּלְעָד קְרִית פְּעֵלֵי אֲוֹן עֲקָבָה מִדָּם (דשע. ו. ח), אם כן ודאי צריך שבגלעד כבר מוכנת ומוקדמת הרפואה, ואיך יתכן שצרי אין בגלעד.

והקדמת רפואה למכה בגלעד ראינו מפורש במסכת מכות (ט' ע"ב), דתנו רבנן שלוש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען וכו', חברון ביהודה כנגד בצר במדבר, שכם בהר אפרים כנגד ראמות בגלעד, קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן, ושילשת שיהו משולשין, שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון, (והקשו בגמרא) בעבר הירדן תלת, בארץ ישראל תלת (בתמיה, בנחלת שני שבטים שלוש כמו בנחלת עשרה שבטים), אמר אב"י, בגלעד (שהיא בעבר הירדן) שכיחי רוצחים. הרי מה

השנאה ולקרב את הלבבות, ולזה שלח את יוסף דוקא.

אחרי שהיה רועה את אחיו בצאן להביא דיבתם רעה, כעת לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן עוד אפשר. דבשלמא לך נא ראה את שלום אחיך, אך מה בא לומר ואת שלום הצאן. אך אחר שכבר נאמר יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן וגו' ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם (בראשית לו. ב) לכן שלח אותו יעקב לרעות את אחיו בצאן לראות שלומם ושלום הצאן בשביל דיבתם שהביא מקודם, וכעת יבטל השנאה ויקרב הלבבות. ושׂר בספורנו על הפסוק לך נא ראה, ראה בשכלך ותקן כל מעוות אם יצטרך, כי אמנם להגיד האמת היה מספיק אחד מעבדיו אם יצטרך.

עוד אפשר שהיו משמשין לאביהם בתור לפי סדר תולדותם ראובן שמעון לוי וכו', נמצא שקודם לראובן הגדול היה משמש בנימין שהוא הצעיר וקודם לבנימין היה יוסף משמש, ואחרי שיוסף שימש והגיע יומו של בנימין שלח יעקב את יוסף לראות שלום אחיו, ואחר יומו של בנימין היה יומו של ראובן לילך ולשמש. כנלענ"ד בתקוה שלא יצא טעות מתחת קולמוסנו.

ראובן שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו לא היה במיחה, ונעלים לא קנה כי היה עסוק בשקו ובתעניתו ויָשָׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר (בראשית לו. כט).

ברש"י, ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו, דבר אחר

שאמר כל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה', יש להבין איזה ניאוצ' ה' יש כשמברך את יהודה, וגם למה דוקא המברך את יהודה הרי זה מנאץ ה' ולמה לא אמרו כזאת על המברך את שמעון ולוי שאמרו וְעַתָּה לְכוּ וְנִהְרָגְהוּ (בראשית לו. ב) וכדו'. ונראה לפי דאמר רב חנין בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא (סטה י"ע"ב) יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה, ולזה אמר רבי מאיר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה', כי ה' הוא שמו של הקב"ה הנמצא ביהודה.

השבטים היו משמשין את אביהם

כל אחד ביומו לפי הסדר

וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר וְהָיָה אֵין יוֹסֵף בְּבוֹר וַיִּקְרָע אֶת בְּגָדָיו (בראשית לו. כט).

ברש"י, ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו. ואם היו משמשין את אביהם כל אחד ביומו לפי הסדר, צריך להבין מי שימש ליעקב ביום הקודם ליום שהלך ראובן, שהרי מלבד יוסף ובנימין כל העשרה שבטים היו בדותן. וגם למה נצרך יעקב ליוסף בשביל הלווא אַחִיךָ רְעִים בְּשִׁבְסֵם לָכֵּה וְאַשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם (בראשית לו. יג) ומדוע לא ידע שלומם על ידי שכל יום בא אחד בתורו לשמשו והוא יודיענו ליעקב שלום השבטים. ואפשר בדרך מוסר, וַיֵּאמֶר לוֹ לָךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחִיךָ (בראשית לו. יד) ראה שלומם וטובתם אליך לבטל

חוץ מי"ב חודשי אבילות התאבל יעקב על בנו
 עוד ימים רבים כ"א שנים שהם רנ"ב חודשים
וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שְׂמֹלְתָיו וַיִּשָּׂם שָׁן בְּמַתְנָיו
וַיִּתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ יָמִים רַבִּים (בראשית לו. לד).

ברש"י, ימים רבים עשרים ושתים שנה.
 הנה על הפסוק תִּשָּׁב הַנְּעִרָה אֲתָנוּ יָמִים
 או עָשׂוֹר (בראשית כד. נה) פ"י רש"י ימים
 שנה וכו' שכך נותנין לבתולה זמן שנים
 עשר חודש לפרנס את עצמה
 בתכשיטים, או עשור עשרה חודשים,
 ואם תאמר ימים ממש, אין דרך
 המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא
 תרצה תן לנו מרובה מזה, ע"כ. היוצא
 מכאן שאמנם פירוש ימים שנה, אך מה
 שלא נאמר שנה שהוא בלשון יחיד אלא
 ימים שהוא לשון רבים, אפשר שתיבת
 ימים מורה על חודשים כי כן ראינו
 בדוגמא שהביא רש"י שם שנותנין
 לבתולה זמן שנים עשר חודש, וזהו ימים
 או עשור, כשם שעשור מורה על עשרה
 חודשים, כן ימים שהוא מרובה מעשור
 מורה על חודשים שמנין שלהם הוא י"ב
 המרובה מעשור.

וכעת אחר דברי ההקדמה הללו וכיון
 שבאנו לכלל זה, הנה מה שנאמר
 ויתאבל על בנו ימים רבים, בזה בא
 להוסיף על אבילות הרגיל שהוא שנים
 עשר חודש, שבנוסף לאבילות של שנים
 עשר חודש עוד התאבל על בנו ימים
 רבים, ימים היינו חודשים וכנ"ל, רַבִּים
 בגימטריא רנ"ב שזה מנין החודשים
 הנוספים שהתאבל, כי מה שהתאבל עוד
 כ"א שנה הוא רנ"ב חודשים במכוון.

עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל
 יצועי אביו. ויש אשר הדבר אחר הוא
 המשך לפירוש הראשון (עיין כלי יקר בראשית
 לב. ה, שבי' פירושים שברש"י עם לבן גרתי לא נעשיתי
 שר וחשוב ושתרי"ג מצוות שמרתי פירוש אחד הם),
 ואפשר במליצה שאמנם כפירוש ראשון
 ברש"י שבמכירתו לא היה שם לפי
 שהגיע יומו לשמש את אביו, ומה שלא
 קנה מנעלים כמו אחיו וכבמדבר (בתרגום
 יונתן בן עוזיאל בראשית לו. כח, וַיְבִיט יְת' יוֹסֵף
 לְעֶרְבָאִין בְּעֶשְׂרִין מְעִין דְּכֶסֶף וַיְבִיט מְהֵרָא סְנָדְלִין,
 ובעמס ב. ו, עַל מְקַרְס בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֲבִיּוֹן בְּעֶבֶד
 נְעָלִים), לזה אומר רש"י דבר אחר שעסוק
 היה בשקו ובתעניתו ואסור בנעילת
 הסנדל וממילא לא נצרך לנעלים.

והפירוש הב' שהיה עסוק בשקו
 ובתעניתו הוא הכרח דלא תקשי למה
 לא נצרך לנעלים, אבל גם הפירוש
 הראשון הוא מוכרח בשביל מה שפ"י
 רש"י על הפסוק שְׂמֵעוֹן וְלוֹי אֲחִים כְּלִי
 חָמֶס מְכַרְתִּיהֶם (בראשית מט. ה) בעצה
 אחת וכו', ויאמרו איש אל אחיו וגו'
 ועתה לכו ונהרגו מי הם, אם תאמר
 ראובן ויהודה הרי לא הסכימו בהריגתו,
 אם תאמר בני השפחות הרי לא היתה
 שנאתן שלימה וכו', יששכר וזבולון לא
 היו מדברים בפני אחיהם הגדולים, על
 כורחך שמעון ולוי שקראם אביהם
 אחים, ושם בשפתי חכמים שלא תיקשי
 איך דיברו בפני ראובן הגדול, לפי
 שראובן הלך בתורו לשמש את אביו ולא
 היה שם. ולפי זה נמצא שאף הפירוש
 הראשון כאן שהלך לשמש את אביו הוא
 מוכרח, כי לולא כן איך דיברו שמעון
 ולוי בפני אחיהם הגדול.

ליה לרבא זוג בא מרקת וכו' ולא הניחן אדומי הלז, ובח"א מהרש"א בא"ד על שבטי ישראל זה לשונו, וזהו סוד עיבור שישראל מחשבים י"ב חודשי הלבנה כנגד י"ב שבטים ועוד חודש עיבור נגד שבטו של יוסף שנחלק לב' שבטים והם ב' אדרים שמזלו דגים כברכתו של יוסף וידגו לרב (בראשית מת. טז) וכו', ע"כ ממהרש"א. ולפי זה אחר שנטל יוסף שני אדרים פי שנים כבכור הרי שכאבו של אביו גדול ביותר ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה.

וזהו שבתרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי (בראשית מ. ל) ויאמר ישראל ליוסף אין מיתנתא בהדא זמנא מתנתם אנא די במיתותא דמיתין בה צדיקיא אנא מית, כי עוד יוסף חי וכיון שאף אחד מבני לא מת בחיי ממילא במיתת צדיקים אמות שלא אראה גיהנם וכנ"ל.

נכסיו האמיתיים של האדם הן צאצאיו וצא חלציו ואם אמרנו שארד מדבר מאדר, הרי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר ברבי שמעון (ביצה טו ע"ב) הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר וכו' אי נמי אדרא כשמיה כדאמרי אינשי מאי אדרא דקיימא לדרי דרי. כי תיבות לדרין דרי בגימטריא נחת, שהרי דורי דורות הן הנחת שיש לאדם מפירותיו יוצאי חלציו. ובהמשך הגמרא תניא נמי הכי שדה שיש בה אדר אינה נגזלת ואינה נחמסת ופירותיה משתמרין, וברש"י פירותיה משתמרין לא ידענא מאי היא וכו' וראיתי מי שכתב שהאדר

ולדברינו לעיל שכאן ימים לשון רבים שהוא חשבון של שנה, הכוונה לחודשים במנין י"ב, אפשר שזה לפי שאמר רבי אבא אמר שמואל במסכת מגילה (ה ע"א) חודשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים ורבנן דקיסרי משום רבי אבא אמרו ימים אתה מחשב לחודשים.

חודש אדר כנגד שבט יוסף

וְיִקְמְנוּ כָּל בְּנֵי וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחְמֵנוּ וְיִמְאֹזְלוּ לְהַתְנַחֵם וְיִאָמְרוּ כִּי אֵרַד אֶל בְּנֵי אָבִי שְׂאֵלָה (בראשית לו. לה).

ברש"י כי ארד אל בני אבל שאולה בא"ד גיהנם, סימן זה היה מסור בידו מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם, ועיין גם בשפתי חכמים.

ונראה בטוב טעם, כי ארד אל בני יוסף דוקא, אבל שאולה לגיהנם באותו חודש שכנגד יוסף הצדיק, שהרי משפּט רְשָׁעִים בְּגִיהֶנֶם שְׁנִים עָשָׂר חֲדָשׁ (עדות פרק ב' משנה ז) וידוע שהבן מציל אביו מדינה של גיהנם, וכאן בבניו של יעקב שכל שבט מכוון נגד חודש אחד והחודש אדר מכוון כנגד יוסף כמרומזו ביעב"ץ ובבני יששכר, אזי היה נראה ליעקב שבחודש אדר המכוון נגד יוסף ירד אבל שאולה כיון שיוסף מת, וזהו כי ארד היינו אדר, אל בני שמכוון אל בני זה, אבל שאולה.

וביותר נראה אחר ביאור המהרש"א על הגמרא במסכת סנהדרין (יב ע"א) שלחו

משריש ישר בעומק האדמה. ותנן (שבת פד ע"ב) מנין לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים שזרעין בתוכה חמשה זרעונים, ארבעה על ארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע וכו', וברש"י אבל ליניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא כדתנן (בבא בתרא יח ע"א) ה"ה גדר בינתים זה סומך לגדר מפאן וזה סומך לגדר מפאן. ממילא שבכלאים לא חיישינן ליניקה רק להכירא, עם כל זאת אם נטע בהן אדר ששרשיה מעמיקין ביותר וישר באדמה הרי זה כעין חומה בצורה בעומק האדמה שלא יהיו אחרים יונקים משדהו וגם פירותיו שלו משתמרין להיותן שלו ללא שיהיו יונקים משל זולתו. ממילא כן בהרצאה שיתקיימו נכסיו הן דורותיו אחריו שיזכה לראות זרע קודש בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, זה יהיה על ידי שישמור שלא ירעו בשדות זרים ולא יהיו יונקים מאחרים שאינם בתורה ובמצוות, וזהו יטע בהן אדר כדאמרי אינשי דקיימא לדרי דרי כדי שלא ירעו בשדות זרים ולא יהיו יונקים מאחרים כנ"ל.

משריש ישר בעומק האדמה. ותנן (שבת פד ע"ב) מנין לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים שזרעין בתוכה חמשה זרעונים, ארבעה על ארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע וכו', וברש"י אבל ליניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא כדתנן (בבא בתרא יח ע"א) ה"ה גדר בינתים זה סומך לגדר מפאן וזה סומך לגדר מפאן. ממילא שבכלאים לא חיישינן ליניקה רק להכירא, עם כל זאת אם נטע בהן אדר ששרשיה מעמיקין ביותר וישר באדמה הרי זה כעין חומה בצורה בעומק האדמה שלא יהיו אחרים יונקים משדהו וגם פירותיו שלו משתמרין להיותן שלו ללא שיהיו יונקים משל זולתו. ממילא כן בהרצאה שיתקיימו נכסיו הן דורותיו אחריו שיזכה לראות זרע קודש בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, זה יהיה על ידי שישמור שלא ירעו בשדות זרים ולא יהיו יונקים מאחרים שאינם בתורה ובמצוות, וזהו יטע בהן אדר כדאמרי אינשי דקיימא לדרי דרי כדי שלא ירעו בשדות זרים ולא יהיו יונקים מאחרים כנ"ל.

ולפי זה אפשר זהו שאומר נעים זמירות ישראל מי זה האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ (תהלים כה. יב-ג), שברש"י ובמצודת דוד נפשו בטוב תלין, כשימות וישכב בקבר תנוח נפשו בטוב, ע"כ, והרי תלין לינה אחת, שעל הפסוק ויאמר בת מי את הגידי נא לי ה"ש בית אביך מקום לנו ללין ותאמר אליו גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללין (בראשית כד. כג-כה) פי רש"י ללין לינה אחת, לין שם דבר והיא אמרה

אשרי האיש ירא ה' נפשו בטוב תלין לינה אחת ואדהכי הנה אמר רב יהודה אמר רב במסכת יבמות (צו ע"ב) מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים (תהלים סא. ה) וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה ריבונו של עולם יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר, ובמהרש"א מהדורא בתרא (לחתן

יהמיון אלה שאינם אומרים דבר בשם אומרים, כי העושים כן הם יצברו אמרים אך לא ידע מה מקור הדברים ומי הוא האוספם לעשותם.

ושור"ר בהקדמת יבין שמועה (לרבי שלמה רבני אברהם אלגאזי) היינו דתנן (אבות פרק ו' משנה ז') גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר כי חיים הם למצאייהם (משלי ד. כב) וכו', תנן נותנת חיים לעושיה ולא תנן ללומדיה, כי אם ללמוד בעולם הזה משנה או הלכה בגירסא בעלמא בלא חידוש ופולפול, אז על מה יזכרוהו אחר מותו שזאת המשנה למד בה פלוני, והרי לא אמר בה שום חידוש, אבל גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה פירוש לעושה התורה שהמציא דבר מתוך דבר והוציא חידוש לעולם בדברי תורה, זה האדם יצדק עליו שיש לו חיים בעולם הזה וגם בעולם הבא שאף אחרי מותו יאמרו משמו פלוני חידוש זה בזה הפסוק או בזאת ההגדה, הוה ליה כאילו חי אחרי מותו, ועל זה הביא ראייה שנאמר כי חיים הם למוציאיהם דריש למוציאיהם כמו לממציאיהם, הם אותם בני אדם הממציאים ומחדשים הדברי תורה מדעתם ועושים אותם על ידי הבנת דבר מתוך דבר, אז יש לו חיים בעולם הזה וגם בעולם הבא וכדוד שאמר אגודה באהלך בב' עולמים.

אם את התורה שהתייגעתם ועמלתם בעולם הזה גם תקיימנה להיות תלמודו בידו, אז לא תירחון תרתי גיהנם ואם דברנו ממיתה רק פעם אחת בעולם הזה, הנה אמר להו רבא לרבנן (יומא עב ע"ב) במטותא מיניכו לא תירחון תרתי גיהנם, ופי' רש"י להיות יגיעים ועמלים

ללון כמה לינות. ממילא זהו נפשו בטוב תלין פעם אחת כשימות וישכב בקבר, כי זרעו יירש ארץ וכו' והם ימשיכו דרכו ודברי שמועה מפיו. אלין מליא דנפקין מפומי בעת רעוא דרעוין תשפ"ב אחר שהגבאי החשוב הפתיע והביא לי שני תצלומים משמחת נישואיו בשנת תשל"ג בהם נראים אבותינו ז"ל מפוזים ומרקדים.

אחר הדברים האלה אפשר מה שעל הפסוק ביוסף ותתפשטו בגדו לאמר וגו' (בראשית לט. יב) איתא במסכת סוטה (לו ע"ב) באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, ולמה דוקא דמות דיוקן אביו ולא שאר סגולות הידועות להינצל מזה החטא. לפי שבירושלמי קידושין (פרק א הלכה ז, יט ע"ב כ' ע"א) גידול אמר כל האומר שמועה משם אומרה יהא רואה בעצמו כאילו בעל השמועה עומד לפניו, מה טעמא אף בצלם יתהלך איש וגו' (תהלים לט. ז), וביאר בפני משה, האדם יתהלך בעולם תמיד בצלם וזהו כשאומרים שמועה מפיו וכאילו צורתו וצלמו לנגדם הוא, ע"כ. ממילא אתי שפיר שלצורך עתידו של יעקב שיהיו שפתותיו דובבות בקבר על ידי שיוסף יהיה ממשיך ואומר דברי תורה בשמו, לכן נראתה לו דמות דיוקן וצלם יעקב.

עוד בענין זה, הנה בסוף המאמר בירושלמי יש ג' האותיות וגו' כאומר שיש לדרוש גם המשך הכתוב. והמשך הכתוב כך הוא, אף בצלם יתהלך איש אף הבל יחמיו יצבר ולא ידע מי אספם, כלומר אך בצלם יתהלך איש כנ"ל להיות אומר דבר בשם אומרו, אך הבל

אָבוּי, אֵלֵא חֵס וְשְׁלוֹם דְּיוֹסֶף גְּלָגַל עָלֵיהוּ
 גְּלוּלִין לְנִקְמָא מְנִיהוּ, אֵלֵא כֹּל דָּא לֹא
 עֲבַד אֵלֵא לְאַיִתְנָאָה לְאַחוּהַּ בְּנִימִין
 לְגַבְיָהּ, דְּתִיאובְתִּיָּה הָהּ לְגַבְיָהּ, וְאַיְהוּ לֹא
 שָׁבַק לְאַחוּי לְמִנְפַּל דְּהָא כְּתִיב וַיֵּצֵא יוֹסֵף
 וַיִּמְלֵאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּרֶגֶז (בראשית מב. כה)
 וְכֹל דָּא בְּגִין דְּלֹא יִנְפְּלוּן. הרי מפורש
 דְּיוֹסֵף יָדַע אֹרִייתָא דְּאוּלְפִי לִיָּה אָבוּי,
 וְתִיאובְתִּיָּה הוּא לְאַיִתְנָאָה לְאַחוּהַּ בְּנִימִין
 לְגַבְיָהּ וּבְנִיָּל כְּדִי שִׁילְמְדוּ יַחַד בְּתוֹרָה
 שְׁקִיבַל אַבִּיהֶם מִשֵּׁם וְעֵבֵר וּמְסֹר לְהֵם.

ואדהכי הנה אם יוסף ובנימין שניהם
 קיבלו מיעקב אביהם כל מה שלמד משם
 ועבר, הרי יוסף ובנימין מכוון בגימטריא
 קול יעקב. ובענין גימטריא קול יעקב עיין
 מה שהארכנו על הפסוק וַיִּרַק אֶת חֲנִיכּוֹי
 וַיְלִידֵי בֵּיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת
 (בראשית יד. יח).

ובענין הסימן שהיה מסור בידו מפי
 הגבורה שאם לא ימות אחד מבניו בחייו
 מובטח שאינו רואה גיהנם, והרי כבר היה
 לעולמים מן הצדיקים שרחה'ל אבדו
 מילדיהם בחייהם ואינם רואים גיהנם ומה
 הסברא בהבטחה ליעקב שאם לא ימות
 אחד מבניו בחייו מובטח שאינו רואה
 גיהנם. נראה הסברא הפשוטה לזה, לפי
 שמאברהם אבינו יצא גם ישמעאל
 ומיצחק אבינו יצא גם עשיו ולכן אברהם
 ומיצחק אף אינם רוצים לברך על כוס של
 ברכה בסעודה שעתיד הקב"ה לעשות
 לצדיקים (פסחים קט ע"ב), אבל יעקב
 שְׁלִימָא דְּכֹלָא שהוא השלישי מהאבות
 הקדושים ואין קורין אבות אלא לשלושה

בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה ותירשו
 גיהנם במותכם, ובחייכם לא נהניתם
 בעולמכם. וביארנו לפי פירושו השני של
 הרבינו חננאל בהא דרב יוסף בריה דרבי
 יהושע בן לוי (פסחים נ"א) דחלש ואיתנגיד,
 כי הדר אמר ליה אבוא מאי חזית אמר
 ליה שמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא
 לכאן ותלמודו בידו, פירוש תלמודו שלמד
 קיים בידו שקיים כל מה שלמד וכאילו
 הביא ראיותיו עימו כי קיום המעשים
 והמצוות הם בידי האדם לקיימה. ממילא
 זהו שאמר להו רבא לרבנן, אם את
 התורה שאתם יגיעים ועמלים בעולם הזה גם
 תקיימוה להיות תלמודו בידו, אז לא
 תירתון תרתי גיהנם וכנ"ל.

כל מה שיעקב למד משם ועבר מסר ליוסף וגם לבנימין
 אך עדיין לפי בעל הטורים כל מה שלמד
 משם ועבר מסר ליוסף וגם לבנימין,
 שבענין יוסף על הפסוק כי בן זקונים הוא
 לו כתב בבעל הטורים זקנים כתיב,
 שמסר לו כל מה שקיבל מזקנים שהם שם
 ועבר, ובענין בנימין על הפסוק יֵשׁ לָנוּ
 אָבִי זְקֵן וְיִלְדֵי זְקֵנִים קָטָן וְאַחוּי מֵת (בראשית
 מד. ג) כתב בעל הטורים וילד זקנים חסר,
 שמסר לו כל מה שלמד מזקנים דהיינו
 שם ועבר. ואם כבעל הטורים, אזי אפשר
 לומר שגם בזה היתה השתוקקותו וגעגועיו
 של יוסף אל אחיו בנימין כדי שילמד
 עימו בחברותא בכל מה שקיבלו שניהם
 מאביהם הגדול. ואת זה אפשר גם מהזוהר
 (בראשית קצט ע"א), יוֹסֵף דְּהָהּ יָדַע אֹרִייתָא
 (שכתוב בה לא תקום ולא תטר) וְאַחוּי נְפְּלוּ
 בְּיָדֵיהּ, אָמַאי גְּלָגַל עָלֵיהוּ כֹּל גְּלוּלָא
 דָּא, וְהָא אֵיְהוּ יָדַע אֹרִייתָא דְּאוּלְפִי לִיָּה

בחתמת ספר בראשית בענין יעקב אבינו לא מת) שדוקא לבנו יוסף אמר אל נא תקברני במצרים (בראשית מז. כט) לפי שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות, כי אם היה נקבר במצרים היה נצרך לצער גלגול מחילות ובשביל לעבור צער זה היה חייב להתקיים בו מיתה ולכן קרא ליוסף ואמר לו אל נא תקברני במצרים ועל ידי כך ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם (בראשית מז. כט-ל) וכהמהרש"א (תענית שם) שגם אברהם ויצחק לא מתו, כי רק על ידי שלא יהיה נקבר בחוצה לארץ יתקיים בו מה שאמר רבי יוחנן שיעקב אבינו לא מת כי לא יצטרך לעבור צער גלגול מחילות כנ"ל.

וציוה זה לבנו יוסף דוקא, לפי דברי התוס' (תענית שם) בד"ה יעקב אבינו לא מת שכך משמע גם מסוטה (יג ע"א) גבי מעשה דחושים. כוונתם להא דחושים בריה דדן דשקל קולפא מחייה ארישיה דעשיו, נתרן עיניה ונפלו אכרעא דיעקב, פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך ומכאן שיעקב אבינו לא מת. ודוקא עיניו פתח כי בן פרת יוסף בן פרת עלי עין (בראשית מט. כב) ואמר הקב"ה ליעקב אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך (בראשית מז. ד), שאם יוסף שהוא עלי עין הוא ישית ידו על עיניך, אזי אנכי אעלה גם עלה שלא יהיה נקבר במצרים ולא יהיה בכלל צער גלגול מחילות וממילא יתקיים בו הא דאמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת. וזה שיעקב אבינו לא מת, זה נלמד דוקא ממה שפתחינהו לעיניה, ודוקא יוסף זכה

(ברכות טז ע"ב), יעקב מיטתו שלימה שכולם צדיקים וכברש"י על הפסוק וישתחו ישראל על ראש המטה (בראשית מז. לא) בא"ד על שהיתה מיטתו שלימה ולא היה בה רשע שהרי יוסף מלך היה ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו. יעקב אבינו שהוא האחד המיוחד מהשלושה אבות אשר מיטתו שלו שלימה, לכן היתה הבטחה זאת לו.

יעקב אבינו לא מת

וְיָקֻמוּ כָל בָּנָיו וְכָל בָּנֹתָיו לְנַחֲמוּ וְיִמָּאֵן לְהַתְנַחֵם וְיֵאמַר כִּי אָרַד אֶל בְּנֵי אָבִל שְׂאֵלָה (בראשית לו. לה).

ברש"י כי ארד אל בני אבל שאולה בא"ד, גיהנם, סימן זה היה מסור בידו מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם. ובמסכת תענית (ה' ע"ב) אמר ליה רב יצחק לרב נחמן הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת, אמר ליה וכי בכדי ספרו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא, אמר ליה מקרא אני דורש שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים (ירמיה ל. י) מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, ע"כ. ממילא אם זרעו בחיים דהיינו שאף אחד מהם לא ימות בחייו, אז אינו רואה גיהנם דהיינו שיתקיים בו הא דאמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת.

ומתחבר יפה בכפתור ופרח לכל שכתבנו על הגמרא במסכת תענית (הובא לקמן

כתבנו במקום אחר שכל זה הפרק אשת חיל מי ימצא מדבר משבח של האשה ורק הפסוק נודע בַּשְּׁעָרִים בַּעֲלָה בְּשַׁבְתּוֹ עִם זַקְנֵי אֶרֶץ (משלי לא. כג) מדבר משבח של בעלה האיש, זה לפי שאמר ליה רב לרבי חייא (ברכות י" ע"א) נשים במאי זכיין וכו' ובאתנוויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן, גברייהו הנפטרים מבי רבנן כשנשותיהן נטרין להו, הרי נפטרים הם בשער וזהו שבח שלה שכשהיא ממתנת לו הרי הוא בעלה נודע באותן שערים בשבתו עם זקני ארץ. ממילא מיד אחר נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ נאמר סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני, לכנעני זה בעלה התגר בתורה כי טוב סְחָרָה (משלי ג. יד).

בלדת תמר את שלה חיה יהודה

בכזיב וגם שם המקום כזיב

וְתִסַּף עוֹד וְתִלְדַּד בֶּן וְתִקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֶׁלָּה וְהָיָה כְּכִזִּיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ (בראשית לח. ה).

זה לשון רש"י, והיה בכזיב שם המקום, ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון ה'ו תהיה לי כמו אֶכְזֵב (ירמיה טו. יח) אֲשֶׁר לֹא יִכְזְבוּ מִיָּמָיו (ישעיה נח. יא), דאם לא כן מה בא להודיענו וכו'. והנה צריך לברר לשון רש"י על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב, כי תמוה ששם המקום יהיה כזיב על שהיא פסקה מלדת, כי מה ענין המקום למה שהיא פסקה מלדת. גם אין לומר שכוונת רש"י בדבריו ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב שכזיב קאי על שם בת שוע אשת יהודה על שפסקה מלדת, שהרי לא נאמר והיתה בכזיב

לברכת עלי עין והוא מכל השבטים העלה ליעקב ממצרים וישמח צדיק כי בעינו חזה נקם, פעמיו ירחץ בדם עשיו הרשע, לפי שברש"י על הפסוק וְתִגַּשׁ גַּם לְאָה וְיִלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וַרְחֵל וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ (בראשית לג. ז) שברחל יוסף ניגש לפניה, אמר שמא יתלה בה עינו אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה, מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין, ע"כ. ואותה ברכת עלי עין זיכתה לו שהוא יעלה את אביו ממצרים לחזות נקם מעשיו הרשע. ממילא לפי זה מתיישב יפה מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, אם זרעו בחיים ולא מת מהם אף אחד בחייו, אז אינו רואה גיהנם ויתקיים בו הא דאמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת. עוד עיין מה שהארכנו בחתימת ספר בראשית בענין יעקב אבינו לא מת.

כנעני סוחר

וַיִּרְא שָׁם יְהוּדָה בֶּת אִישׁ כְּנַעֲנִי וְשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקְחֶהּ וַיָּבֵא אֵלָיָהּ (בראשית לח. ב).

ברש"י, כנעני תגרא. כן בתרגום תגרא. כן מי יעץ זאת על צד המעטירה אֲשֶׁר סְחָרְיָה שָׂרִים כְּנַעֲנִיָּה נִכְבְּדֵי אֶרֶץ (ישעיה כג. ח), כמשמעות סוחריה כן משמעות כנעניה וכפל הענין לחיזוק. כן כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֵאֲזַנֵי מִרְמָה (דושע יב. ח). ואת הפסוק סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לְכַנְעָנִי (משלי לא. כד) פי' רש"י סדין לבוש תפארת עשתה ונותנת לחכמים, וחגור נתנה לכנעני לפי שהוא חגור בסחורתה ונותנת אזור למתניהם, לכנעני תגר, ע"כ. נראה שכנעני התגר הוא בעלה, ולפי שכבר

אלא בלשון זכר והיה בכזיב. ואפשר שב' הפירושים ברש"י שייכים כאן, הא' כזיב שם המקום והב' והיה אביהם יהודה בכזיב על שאשתו בת שוע פסקה מלדת.

ואפשר ברמזו לדתנן (חלה פרק ד' משנה ח) רבן גמליאל אומר שלש ארצות לחלה, מארץ ישראל ועד כזיב חלה אַחַת, מכזיב ועד הנָהָר ועד אַמְנָה שְׁתֵּי חִלּוֹת, אַחַת לְאוֹר וְאַחַת לְכֹהֵן וכו'. פירוש כי קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, ועולי מצרים שנכנסו לארץ נכנסו אף לצפון ארץ ישראל מכזיב וצפונה אבל עולי בבל לא נתיישבו צפונה לכזיב, ומכאן ההבדל בחלה אחר שעלו מבבל, שבארץ ישראל עד כזיב חלה אחת ואילו מכזיב ועד הנהר ועד אמנה שהוא ארץ ישראל אך לא נתקדש על ידי עולי בבל ב' חלות. ממילא כזיב הוא שם מקום (צפונית לעכו) וכזיב נקרא דבר המפסיק כלומר עד כאן ותו לא, אבל גם אחר שפסק יתכן המשך אחר וזהו הכזיב של חלה שהוא הגבול הצפוני המפסיק לקדושת ארץ ישראל שקדשו עולי בבל, אבל גם צפונית לכזיב יש עדיין ב' חלות לתורת חלה שלא תשתכח וכו'. כן לשון כזיב כאן, והיה בכזיב בלדתה אותו, והיה לשון זכר שיהודה היה בכזיב בלדתה אותו ולפי שפ"י רש"י בכזיב שם המקום ועל שם שפסקה מלדת, ואמנם פסקה, אבל יהודה שהיה בכזיב על שאשתו בת שוע פסקה מלדת, עם כל זאת אחר כך הוליד עוד שנים מתמר, וזה גם שאמרנו בכזיב דחלה שהוא שם המקום שאמנם

כזיב הוא מקום שקדושת ארץ ישראל מפסיק על ידי עולי בבל, אבל יש אחר כך עוד המשך לתורת חלה בשביל קדושה ראשונה וכדי שלא תשתכח וכו'.

גם להוסיף

וַיִּרַע בְּעֵינָיו ה' אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמַת גַּם אֹתוֹ
(בראשית לח. ז).

אודות מות יומת הנאף והנאפֶת (ויקרא כ. ז) אמרו במסכת סנהדרין (נב ע"ב) מות יומת בחנק, אתה אומר בחנק או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה וכו', רבי אומר נאמר מיתה בידי שמים ונאמר מיתה בידי אדם, מה מיתה האמורה בידי שמים מיתה שאין בה רושם אף מיתה האמורה בידי אדם מיתה שאין בה רושם, וברש"י מיתה בידי שמים וימת גם אותו, מיתה בידי אדם מיתה סתם שאין בה רושם ואין בה חבורה וסימן. ובמרגליות הים הניח בצריך עיון מה שכתב רש"י מיתה בידי שמים שנאמר וימת גם אותו, כי למה הביא רש"י את הפסוק המאוחר המדבר מאונן ולא את הפסוק המדבר מער וַיִּמִּיתֵהוּ ה' (בראשית לח. ז) שהוא הפסוק המוקדם בתורה. ואפשר לפי שהפסוק המאוחר וימת גם אותו, גם להוסיף את אונן על ער, וכיון שפסוק זה כולל שתי מיתות בידי שמים לכן העדיפו בגמרא את הפסוק הזה יותר מאת הפסוק המוקדם המדבר ממיתת ער לבד.

אך הנה על הא דאמר רבי יוחנן (נדה י"ג ע"א) כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב

שבמסכת מגילה (יב ע"ב ויג ע"א) איש יהודי היה בשושן הבירה (אסתר ב. ה) וכו' ואמר רבי יוחנן לעולם מבנימין קאתי ואמאי קרי ליה יהודי על שום שכפר בעבודה זרה שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי. יתכן מה שהכופר בעבודה זרה נקרא יהודי הוא לפי שיהודה שקידש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה (מסטה י ע"ב) וזהו שאמרה לו גיורת אני וכפירוש רש"י ואיני עובדת כוכבים וראויה לך אתה יהודה שעל שמו יהודה שקידש שם שמים בגלוי כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי.

מיתה שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו כתב המהר"ץ חיות וזה לשונו, אולם במסכת כלה הביאו ראייה מדכתיב ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימתהו ה' (בראשית לח. ז) אבל גירסת תלמודינו נכונה יותר, דבמקרא הראשון אינו מפורש החטא רק באונן נאמר שחת ארצה (בראשית לח. ט). ממילא אחר דברי המהר"ץ חיות, גם במסכת סנהדרין אודות מיתת המנאף שלמדו ממיתה בידי שמים שאין בה רושם הביא רש"י מהפסוק וימת גם אותו שמפורש החטא.

תמר ראויה ליהודה שקידש שם שמים בגלוי ועל שמו נקרא כל מי שכופר בעבודה זרה **וְתַמֵּר בְּגֵדֵי אֱלֹמְנוּתָהּ מִעֲלִיָּהּ וְתַכְסֵם בְּצַעֲפֵיהָ וְתִתְעַלֶּף וְתִשָּׁב בְּפִתְחָ עֵינָיו אֲשֶׁר עַל דְּרָף תִּמְנַתָּה כִּי רָאִתָּה כִּי גָדַל שָׁלָה וְהָיָה לֹא נִתְּנָה לּוֹ לְאִשָּׁה (בראשית לח. יד).**

נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים **הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הבר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה (בראשית לח. כה).**

במסכת סוטה (י ע"א) ותשב בפתח עינים וכו' רבי שמואל בר נחמני אמר שנתנה עינים לדבריה כשתבעה, אמר לה שמא נכרית את, אמרה ליה גיורת אני, שמא אשת איש את, אמרה ליה פנויה אני, שמא קיבל בכך אביך קידושין, אמרה ליה יתומה אני, שמא טמאה את, אמרה ליה טהורה אני, ע"כ. אמר לה שמא נכרית את אמרה ליה גיורת אני, עיין מהרש"א בחששו שמא נכרית היא. ובחלק האגדה אפשר לומר, לפי שברש"י שנתנה עינים לדבריה, דוגמא ופתח היתר נתנה לעצמה שאין עבירה בדבר, גיורת אני ואיני עובדת כוכבים וראויה לך, ע"כ.

ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב (ברכות מג ע"ב) מאי דכתיב את הפל עשה יפה בעתו (קהלת ג. יא), מלמד שכל אחד ואחד ייפה לו הקב"ה אומנותו בפניו (כדי שלא יחסר העולם אומנות), אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תלה ליה קורא לדבר אחר ואיהו דידיה עביד וכו', ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנלן, מתמר שנאמר היא מוצאת וגו'.

פא.ו, יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה. הרי ששבחו של יהודה הוא שקידש שם שמים בגלוי שהודה ואמר צדקה ממני, וממילא מהו דתימא ליחוש לכבודו דיהודה, לכן קא משמע לן זהו שבחו שהודה. ובוזה גם מתיישב קושיית המהרש"א שכתב אף על גב דראובן נמי אודי ולא אמרינן ביה שבחיה הוא, כי שבח של יהודה הוא מה שקידש שם שמים בגלוי ואינו דומה לשל ראובן. ואילו המהרש"א חילק ליישב שהודאת יהודה היה מעצמו אבל הודאת ראובן לא היה מעצמו, וכדאמרינן (סוטה ז' ע"ב ובבא קמא צב ע"א ומכות יא ע"ב) מי גרם לראובן שיוודה, יהודה וכו', אי נמי שהודאת יהודה מפורשת בפסוק צדקה ממני והוה שבחיה כנגד מביני התרגום, אבל הודאת ראובן אינו מפורש בקרא ולא שייך שבחו במתרגם, ע"כ מהמהרש"א.

בתמר ויהי בלדתה ויתן יד,
ובלאה וידו אוחות בעקב עשיו

ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המנילת
ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא
ראשונה (בראשית לח. כו).

בפסוק ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחות בעקב עשו (בראשית כה. כו) הביא רש"י ממדרש אגדה שלפי פשוטו הוא נדרש, בדין היה אוחו בו לעכבו, יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשיו מן השניה, צא ולמד משפופרת שפיה קצר, תן בה שתי אבנים זו תחת זו, הנכנסת ראשונה תצא אחרונה וכו' נמצא עשיו שנוצר באחרונה יוצא ראשונה ויעקב בא לעכבו כדי

סמיכות העניינים בגמרא, תלה ליה קורא ונוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש מתמר, אפשר בדרוש בדרך צחות. תלה ליה קורא לדבר אחר ואיהו דידיה עביד שפי' רש"י רך הגדל בדקל תלהו לחזיר בכדי שיאכלנו בנקיות אבל הוא יגלגלנו באשפה שזו אומנותו ויפה בעיניו. דקל היינו תמר, רך הגדל בדקל היינו הנקי והצח שבדקל הרומז לתמר הצדקנית. הלבנת הפנים משול לתלהו לחזיר בגובה פניו בכדי שיאכלנו בנקיות ובהלבנה. יפיל עצמו לתוך כבשן האש משול לאם זו אומנותו ויפה בעיניו, לפי שאמר שלמה המלך בקוהלת שאת הכל עשה ה' יפה בעתו, הוא יגלגלנו באשפה שיפיל עצמו לכבשן האש. ואלו ב' המאמרים הביא רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואף אם המאמר השני אמרי לה שלא רב זוטרא בר טוביה הביאו, עדיין אפשר לדרוש סמיכות ב' המאמרים כנ"ל.

שבחו של יהודה שקידש שם שמים בגלוי והודה ויבר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיח לשלח בני (בראשית לח. כו).

במסכת מגילה (כה ע"ב) מעשה תמר ויהודה נקרא ומתרגם, פשיטא, מהו דתימא ליחוש לכבודו דיהודה, קא משמע לן, שבחיה הוא דאודי, ע"כ. שבחיה דיהודה דאודי, לפי שאמר רב חנין בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא (סוטה י' ע"ב) יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה דכתיב עדות ביהוסף שמו (תהלים

שיטול את הבכורה מן הדין לפי שהוא ראשון ליצירה. ובדרך צחות, דהנה מתאומים דיהודה ותמר כאן ראינו שתיכף כשזרח הבכור הוציא רק ידו, מיד ותקח המילדת ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה, היינו לפי שהוציא רק ידו הרי ודאי נוצר ראשונה, כי אם היה נוצר שני לא היה מוציא יד לבד אלא כולו היה יוצא ראשונה וכו"ל. וכעת כמו יעקב הרי הבכורה לו.

ויעקב גם היה בריא וחזק וכמו שעל הפסוק וַיִּגַשׁ יַעֲקֹב וַיִּגַּל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר (בראשית כט. י) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (בראשית רבה פרשה ע. יא) בְּזֶה שֶׁהוּא מַעְבִּיר פֶּקֶק מֵעַל פִּי צְלוּחִית, וברש"י להודיעך שכוחו גדול. והרי תנן (בכורות יז ע"א) רָחֵל שְׁלֵא בְּכֶרֶה וַיִּלְדָּה שְׁנֵי זָכָרִים וַיִּצְאוּ שְׁנֵי רְאִשֵׁיהֶן כְּאֶחָד וְכוּ', חֲכָמִים אֹמְרִים וְכוּ' אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לַפֶּה, רַבִּי טַרְפוֹן אֹמֵר הִפְהֵן בּוֹרֵר לוֹ אֶת הַיָּפֶה וְכוּ', ובגמרא (בכורות יח ע"א) טַעֲמָא דְרַבִּי טַרְפוֹן דְקָא סַבְרַה הוּא דְבְרִיא נִפְקַ בְּרִישָׁא וּפְיֵי רִשְׁיֵי דְמְרוּב בְּרִיאֹתוֹ קָדַם אֶת אַחֵיו. ממילא כיון שיעקב היה בריא וחזק, הסברא נותנת שהוא יקדים ויצא ראשונה, ומה שסוף דבר הוא לא הקדים, זה בגלל סיבה אחרת. שבענין ההבדל בין ב' הידים יד של יעקב ויד של זרח, שאצל תמר ויהי בלדתה ויתן יד ואילו אצל לאה וידו אוחזת בעקב עשוי, אפשר על פי שבירושלמי (ברכות פרק ט' הלכה ה, וסטה פרק ה' הלכה ה) כתוב אחד אומר וְאֶהְבֶּתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ו. ה) וכתוב אחד אומר אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד (דברים ו. ג), עשה מאהבה ועשה מיראה, עשה

מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא, עשה מיראה שאם באת לבעט אין ירא מבעט, ע"כ, לא כן עשוי המבעט לפי שאינו ירא שמים ולכן ידו של יעקב תפסה בעקב עשוי שלא יהיה מבעט בה, וכענין שהרה"ק בעל בית ישראל מגור זי"ע אמר (וירא תשט"ז סוד"ה ותרא שרה) על הפסוק קוֹמִי שְׂאִי אֶת הַנֶּעֱרַר וְהַחֲזִיקִי אֶת יָדְךָ בּוֹ (בראשית כא. יח), והחזיקי לרסן אותו כי הוא פרא אדם (בראשית טו. יב, והוא יִהְיֶה פְּרָא אָדָם יָדוֹ בְּכַל) ונצרך לרסנו שלא יזיק לישראל, והביא בפאר ישראל (על הבית ישראל ח"א עמוד רס) שבתקופת המלחמה בארץ ישראל בשנת תש"ח הלך הרה"ק בעל הבית ישראל ברחוב ונשמעו יריות הצלפים הישמעאלים לתוך ירושלים שמפעם לפעם היו גורמים להריגה ולפציעות, פתח הרה"ק ואמר קומי שאי את הנער והחזיקי את ידך בו, בני ישראל מבקשים מהשכינה הקדושה קחי ושאי מאתנו את הנער הזה את ישמעאל והחזיקי את ידך בו לרסנו שלא יוסיף להשתולל עוד (וי' ואלץ נישט ויילדעווען) ובאותו הרגע נדמו הקולות והשתרר שקט ויהי לפלא. ממילא בדין יעקב אבינו הגם שהיה בריא וחזק וממילא מצד הסברא הוא היה מקדים ויוצא ראשונה, אך כיון שעשוי אחיו כבר במעי אמו הרשיע וכבמדרש (בראשית רבה פרשה סג. ו) בְּשַׁעָה שֶׁהִיְתָה עוֹבְרֶת עַל פְּתֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עָשׂוֹ רָץ וּמִפְּרָכָס לְצֵאתָ, ממילא ודאי עשוי הוא שונא ובא לבעט ולכן היה יעקב עסוק בידו שתפסה בעקב עשוי שלא יבעט, ועל כן באותה שעה למרות כוחו לא נתאפשר לו להקדים ולצאת.

ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול מכרות
בת פלוני ובית פלוני ושדה פלוני לפלוני
וְיִזְכֶּה הַיּוֹרֵד מִצְרִימָה (בראשית לט. א).

ברש"י בא"ד, כדי לסמוך מעשה אשת
פוטיפר למעשה תמר לומר לך מה זו לשם
שמים אף זו לשם שמים, שראתה
באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים
ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה.
ולכאורה איזהו לשם שמים יש במעשיה,
והלא היא אשת פוטיפר ואם נסתפקה אם
ממנה אם מבתה מדוע לא תמתין עד
שיעמדו בנים מבתה וממילא אותם בנים
הם גם ממנה שהיא תהיה זקנתם אם אמם.

ובדרך צחות לפי שאמר רב יהודה אמר
רב (סוטה ב' ע"א) ארבעים יום קודם יצירת
הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני
לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני
לפלוני, הרי מפורש שארבעים יום קודם
יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני
וארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזין
גם בית פלוני וגם שדה פלוני להאי פלוני
שעכשוו הוא ארבעים יום קודם יצירתו,
וממילא כשלאותו ולד הוכרז גם בית וגם
שדה, אז כבר יתכן מביאה אל תוך ביתו
כענין קידושין וכו', ובזה יש מוסר השכל
לזוג צעיר העומד להינשא שאל יכניסו
דאגה בליבם לעתיד הבית הגשמי
והפרנסה, כי אותה בת קול המכרות בת
פלוני לפלוני, באותה שעה היא גם
מכרות על בית פלוני ושדה פלוני לאותו
פלוני, וכמו שאמרו מאן דיהיב בני יהיב
מזוני, כן מאן דמכריז בת פלוני לפלוני,
באותה הכרזה הוא גם המכריז בית פלוני
ושדה פלוני לפלוני.

ונחזור לעניינינו באשת פוטיפר מה זו
לשם שמים אף זו לשם שמים שראתה
באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד
בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם
מבתה. לפי שבהמשך נאמר וְיִהי בְרַפְת
ה' בְּכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ בְּבֵית וּבְשָׂדֶה (בראשית
לט. ה) בית ושדה דוקא, לפי שארבעים יום
קודם יצירת הולד בת קול יוצאת
ואומרת בת פלוני ובית פלוני ושדה פלוני
לפלוני, ממילא אמרה אשת פוטיפר
שביוסף יש כבר ברכת הבית וברכת
השדה מהכרות ארבעים יום קודם
יצירתו, וסברה שעליה נתכוונו בבת קול
ארבעים יום קודם יצירת יוסף בת פלוני
לפלוני וממילא גם בזאת אתי שפיר
שנתכוונה לשם שמים. ואמרנו זאת רק
בדרך דרוש אחר דברי רש"י שאשת
פוטיפר נתכוונה לשם שמים שזה עצמו
חידוש, אך לא היה בכוונה לחדש דברים
שאינן מתקבלין, דפריך רב אחאי (קידושין
יג ע"א) אטו כולהו נשי דינא גמירי לידע
ההלכה, משמע דאיכא נשי דגמירי אך
ודאי לא אשת פוטיפר ואף מה לה
וללמדנות. ובספר חסידים (סימן תקלא הביא
המג"א בדיני בעיעת הפת אר"ח סימן קסו סעיף ו)
לענין צימאון אדם ובהמה יתנו לאדם
תחילה ואחר כך לבהמה דכתיב ותאמר
אליו גם אתה שתה וגם לגמליך אשקה
ואשת וגם הגמלים השקתה, ודבר פלא
הוא ללמוד הלכה למעשה מנערה
שבאותה עת היתה בת ג' שנים בלבד
ונמצאת בבית בתואל ולבן בית של
עבודה זרה, אך בביאור הענין נראה
פשוט שהפסוק שהביא ספר חסידים הוא
מדברי אליעזר שסיפר בבית בתואל

אשה על בעלה כי בגזירתו יתברך שמו בת קול מכרות בת פלוני לפלוני, וכן מקח על מקחו כי בגזירתו יתברך שמו בת קול מכרות שדה פלוני שהוא המקח לפלוני הלוקח. ואולי בשביל זה נמנו ביחד אותן ג' דברים שהבת קול מכרות עליהן. אך עם כל זאת אפשר לומר כנ"ל שארבעים יום קודם יצירת הולד מכרות הבת קול כל השלושה דברים לאותו ולד הנוצר וכנ"ל.

כשפוטפר ראה שכל אשר יוסף עושה ה' מצליח בידו, הבין שזה בשביל ששם שמים שגור בפיו של יוסף וַיִּרְא אֶדְרֵיָו כִּי ה' אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה ה' מְצַלִּיחַ בְּיָדוֹ (בראשית לט. ג).

ברש"י כי ה' איתו, שם שמים שגור בפיו. וזאת ודאי שכל אשר אדוניו ראה הוא ששם שמים שגור בפיו של יוסף, כי ראייה רוחנית שה' אתו לא יוכל אותו מצרי לראות ואם יראה הצלחת יוסף בלבד יתלה זאת במזל ואצטרולוגין וכו', אבל כשרואהו מצליח בבית ובשדה ובכל אשר איתו וגם הוא רואה ששם שמים שגור בפיו, כי אז בודאי אותה הצלחה תלויה בשם שמים השגור בפי יוסף, וממילא הבין בוודאות שההצלחה של יוסף היא מאת ה' היתה זאת.

עוד עיין מה שכתבנו על הפסוק לְמַעַן תִּשְׁכַּלְוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן (דברים כט. ח) בפירוש תיבת תשכילו היינו תצלוחו ובדוד וַיְהִי דָוִד לְכָל דָּרְכוֹ מִשְׁכִּיל וְהָ עָמוֹ (שמואל א' יח. יד), מה שאין כן ביוסף שלא נאמר משכיל אלא מצליח בידו.

עובדא על עין המים היכי הוה, ושתה וגם לגמליך אשקה זה היה בתפילתו של אליעזר הקרה נָא לְפָנַי הַיּוֹם וְגו' הֲנֵה אֲנֹכִי נֹצֵב עַל עֵינַי הַמַּיִם וְגו' וְהִיָּה הַנְּעֵרָה אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיָּה הַטִּי נָא כַּדָּף וְאֶשְׁתֶּה וְאָמַרָה שְׁתֵּה וְגַם גְּמַלְיָךְ אֲשַׁקֶּה אֶתְּהָ הַכֶּחֶת לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק (בראשית כד. יב-ג-ד), כלומר שאליעזר התפלל וביקש לפי שאותה נערה המיועדת ליצחק צריכה לנהוג על פי הלכה וממילא אם כשאני אליעזר אבקש ממנה מים על פי הלכה קודם לי ואחר כך לגמלים ואכן היא תשיב כזאת, אותה הוכחת ליצחק, ומה שרבקה אכן עשתה כן, זה לפי ששמע ה' את תפילת אליעזר כמו שנאמר וַיְהִי הוּא טָרַם כָּלָה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רַבְקָה יֹצֵאת וְגו' וְכָדָה עַל שְׂכֵמָה וְתֹאמַר שְׁתֵּה אֶדְנִי וְגו' וְתִכַּל לְהַשְׁקֵתוֹ וְתֹאמַר גַּם לְגַמְלֶיךָ אֲשַׁאֵב (בראשית כד. ט-ח-ט), כלומר שהדין שבשתיה אדם קודם לבהמה לא נלמד ממה שכך עשתה רבקה, אלא מתפילת אליעזר שביקש שהסימן לנערה המיועדת יהיה שאכן היא תשיב כן כי אליעזר ידע ההלכה כי כן ראה בבית אברהם אבינו, וה' קיבל תפילתו ועשה שאכן כך אמרה רבקה.

אמנם אמר רבי יוחנן (סוטה מז ע"א) שלושה חינוות הן, חן מקום על יושביו חן אשה על בעלה חן מקח על מקחו, ורמז המהרש"א שם שג' החינוות הן על ג' דברים שהבת קול מכרות עליהן כי הן בגזירת הבורא ברוך הוא ובגזירתו יתן חן, חן מקום על יושביו כי בגזירתו יתברך שמו בת קול מכרות בית פלוני לפלוני שיישב בה, וכן

אחאב טען לעובדיה על שאן

ביתו מתברך בבנים ובעשירות

וַיְהִי מֵאִזְ הַפְּקִיד אֶתְּוּ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל
אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ וַיְבָרַךְ ה' אֶת בֵּית הַמְצַרִּי
בְּגִלְל יוֹסֵף וַיְהִי בְרַכְתָּ ה' בְּכָל אֲשֶׁר יֵשׁ
לוֹ בְּבֵית וּבְשָׂדֶה (בראשית לט. ה.)

במסכת סנהדרין (לט ע"ב) כתיב וַיִּקְרָא
אֶחָאָב אֶל עַבְדֵיהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְעַבְדֵיהוּ
הָיָה יָרָא אֶת ה' מְאֹד (מלכים א' יח. ג.) מאי
קאמר קרא, אמר רבי יצחק אמר ליה
אחאב לעובדיה ביעקב כתיב נְחֻשְׁתִּי
וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְלָךְ (בראשית ל. כז.) ביוסף
כתיב וַיְבָרַךְ ה' אֶת בֵּית הַמְצַרִּי בְּגִלְל
יוֹסֵף, ביתא דההוא גברא לא הוה
מיבריך, שמא לא ירא אלהים אתה,
יצתה בת קול ואמרה ועובדיה היה ירא
את ה' מאד אבל ביתו של אחאב אינו
מזומן לברכה. פירוש הדברים אחאב
שאל לעובדיה שהיה מנהל ביתו אם
ביתו של אחאב אינו מבורך אות הוא
שאתה עובדיה אינך צדיק שהרי בית לבן
ובית פוטיפר נתברכו בזכות יעקב ויוסף
שהיו שם, ועל זה יצתה בת קול ואמרה
ועובדיה היה ירא ה' מאד. והקשה הבן
יהודע שלכאורה מה היה חסר ומה היה
צריך עוד לאחאב, הלא מצד העושר
אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני מלכים א' טז. רמז רז)
לא היה עשיר כאחאב בן עמרי ורל"ב
מלכים עבדו אותו, גם בנים היו לו רבים
דכתיב וּלְאֶחָאָב שְׁבַעִים בָּנִים בְּשִׁמְרוֹן
(מלכים ב' י. א.) ולכן אומר הבן יהודע
שאחאב ראה באיצטגנינות שכל שבעים
הבנים ימותו ביום אחד וכן היה דכתיב
וַיִּקְחוּ אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחָטוּ שְׁבַעִים אִישׁ
(מלכים ב' י. ז.) גם העושר בא יהוא לשומרון

והטמין כל עושרו של אחאב וכו', ולכך
התאונן אחאב על עובדיה ואמר לו
ביתא דההוא גברא לא הוה מיבריך.

וכעת אחר דברי הבן יהודע נראה
להוסיף, לבן נתברך בזכות יעקב בבנים
ובית פוטיפר נתברך בזכות יוסף
בעשירות כמפורש בפסוק ויהי ברכת ה'
בכל אשר יש לו בבית ובשדה, ולזה
דוקא ב' הוכחות אלו הובאו בעובדא
דאחאב עם עובדיה בגמרא, העובדא
הא' מיעקב בבית לבן המוכיח ברכת ה'
בבנים והעובדא הב' מיוסף בבית פוטיפר
המוכיח ברכת ה' בעשירות, כי בנים
ועשירות של אחאב היו עתידין ליאבד
ממנו ועל שניהם טען לעובדיה.

אין דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו
וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא יָדַע
אֶתֹּ מַאֲוֹמָתָהּ כִּי אִם הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא
אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יָפֵה תֹאֵר וַיִּפֶּה מִרְאָה
(בראשית לט. ו.)

ברש"י, הלחם היא אשתו אלא שדיבר
הכתוב בלשון נקיה. כן ברש"י על הפסוק
לְמָה זֶה עֲזַבְתָּן אֶת הָאִישׁ קְרָאָן לוֹ וַיֹּאכֵל
לָחֶם (שמות ב. ב.) שמא ישא אחת מכס כמה
דאת אמרת כי אם הלחם אשר הוא
אוכל. מה שאשה קרוי לחם, הנה הכלי
יקר כשמבאר את הפסוק כי אם לשארו
הקרב אליו (ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים
בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו כי אם
לשארו הקרב אליו, ויקרא כא. א-ב) בתנ"ך כתב
על פי דאשכחיה רבי יוסי לאליהו (יבמות
סג ע"א), אמר ליה כתיב אַעֲשֶׂה לוֹ עֶזֶר

(בראשית ב. יח), במה אשה עוזרתו לאדם, אמר ליה, אדם מביא חיטין חיטין כוסס (בתמיה), פשתן פשתן לובש, לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו, ולפי זה ודאי אשתו מפרנסתו והרי היא שארו היינו מזונו הקרוב אליו כי המזון נהפך אל גוף הניזון, וביאור הכתוב שיטמא למי שהיה זן אותו לפי שהמזון קרוב אל עצמותו וכו', עיין שם בכלי יקר.

עוד אפשר לפי שהמאמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו מצינו במזון ובאשה בלבד, במזון במשלח את השעיר ביום הכיפורים (וימא סו ע"א) על כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, וכן מצינו עוד במזון (וימא עד ע"ב) המאכלך מן במדבר וגו' למען ענתך (דברים ת. טז) וכו' אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, ובאשה מצינו (וימא יח ע"ב) ויבמות לו ע"ב רב כי מקלע לדרשיש ורב נחמן כד מקלע לשכנציב מכריז מאן הויא ליומא וכו' ואיבעית אימא יחודי הוו מיחדי להו לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, וכן מצינו במצות עונה (כתובת סב ע"ב וסג ע"א וע"ב) ועוד.

עוד בענין הלחם היא אשתו, שבמסכת יומא (עה ע"א) זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם (במדבר יא. ה) רב ושמואל חד אמר דגים וחד אמר עריות, מאן דאמר דגים דכתיב נאכל ומאן דאמר עריות דכתיב חנם, ולמאן דאמר עריות הא כתיב נאכל, לישנא מעליא נקט דכתיב

אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און (משלי ל. ט), וזה לשון היעב"ץ שם, נ"ב בתורה נמי כתיב הלחם אשר הוא אוכל אלא דהאי קרא (דאכלה ומחתה פיה) באיסורא משתעי, ע"כ. אמנם כמו כן גם נאמר למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם וכברש"י שמא ישא אחת מכם הרי דמיירי בנשואין, מה שאין כן אכלה ומחתה פיה שמפורש בעבירה כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און, ומה שהביא היעב"ץ מקרא דכי אם את הלחם, נראה לפי שהוא מוקדם בתורה וגם בשביל שהכתוב מוכיח עליו, שהרי בהמשך המעשה פירש יוסף שהלחם זו האשה שנאמר וימאן ויאמר אל אשת אדניו וגו' ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו (בראשית לט. ח-ט).

עוד נראה הבלדל. הדגה אשר נאכל היינו עריות כמו אכלה ומחתה פיה, מה שאין כן בפסוקי הלחם אשר הוא אוכל וקראן לו ויאכל לחם דיוקא דקרא בשם דבר תיבת לחם זה האשה, ומן שם דבר תיבת לחם ליכא למגמר לפועל אכילה תיבת נאכל אף שגם בפסוקי הלחם מוזכר תיבת אכילה, אבל דיוקא דקרא הוא בהלחם שהוא שם דבר ולא פעולה.

דמות דיוקנו של יעקב היינו

דמות דיוקן של יוסף ללא הסלסול

ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה, ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה וגו' (בראשית לט. ו-ז).

ברש"י יפה תואר, כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו, אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך, אני מגרה בך את הדוב. וברש"י על הפסוק כי בן זקנים הוא לו (בראשית לו. ג) בא"ד שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. והנה במסכת סוטה (לו ע"ב) ונתת פשוהו בבגדו לאמר וגו' (בראשית לו. יב) באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון וכו'. ממילא נראה מה שבכדי להיות ניצל מאשת פוטיפר נעשה לו דוקא בדמות דיוקנו של יעקב ולא בסגולה אחרת, לפי שדמות דיוקנו של אביו הוא דיוקן של יוסף שהרי זיו איקונין שלו דומה לשל אביו אלא שיוסף מסולסל בשערו ואילו דיוקן אביו אינו מסולסל, והרי בשביל שהיה מסלסל גירה בו את הדוב ולכן דוקא על ידי שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו היינו דיוקן עצמו בלא הסלסול שממילא בטלה הסיבה למגרה את הדוב, אז ניצל מאשת פוטיפר. דייקא נמי בדברי רש"י אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך, פירוש שאביך אינו מסלסל ואילו אתה מסלסל בשערך.

ביוסף נתקיים הפסוק ומוראכם וחתכם

יהיה על כל חית זו אשת פוטיפר

עוד בזה, שבראשית חכמה (פרק ט' משער היראה ד"ה עוד נבאר) שִׁמְנֵי כְּחוֹתֶם (שיר השירים ח. ו) החותם למעלה בכסא הכבוד מקום שהנשמות נחצבות משם ושם חקיקת האדם דיוקן יעקב אבינו ולמטה יש רישום החותם, וְהָנָה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וַיִּרְדִּים בו (בראשית כח. יב) עולים ומסתכלים בחקיקת החותם ומזדעזעין ויורדים ומסתכלים ברישום למטה

ומזדעזעין שלא נשתנה כלום מצורתה שלמעלה כתיקונו, וכשהדיוקן התחתון בלא פגם לפי שלא נשתנה מהדיוקן העליון שבכסא, אפשר שעל זה נאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ (בראשית ט. ב) וכו', ע"כ. והוא מתיקוני הזוהר (תיקון כב, סה ע"ב) שִׁמְנֵי כְּחוֹתֶם דָּא נִשְׁמְתָא דְאִיהוּ רְשִׁימוּ דִּילָהּ גְּלִיפָא לְעֵילָא כְּמָה דְאִוְקְמוּהוּ בְּיַעֲקֹב דְּיוֹקְנוּ שֶׁל יַעֲקֹב חֲקוּקָה בְּכֶסֶף הַכְּבוֹד, דְּכָל נִשְׁמְתִין דְּאִינוּן גְּזִירִין מִתְמָן גְּלִיפּוּ דְּלֵהוּן, אִיהוּ חֲקוּק לְעֵילָא וְרְשִׁימוּ דְּלֵהוּן לְתַתָּא, וְהוּא גְּלִיפּוּ דְּלְעֵילָא אִיהוּ חוֹתֶם וְרְשִׁימוּ דְּלְתַתָּא רְשִׁימוּ דְּחוֹתֶם, וּמִיד דְּרְשִׁימוּ דְּגְלִיפּוּ דְּנִשְׁמְתָא אִיהוּ לְעֵילָא וְרְשִׁימוּ דִּילָהּ לְתַתָּא, אִתְמַר בָּהּ וְהָנָה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וַיִּרְדִּים בו, סְלִקִין לְעֵילָא וּמְסַתְּפִלִין בְּדִיוֹקְנָא דְּנִשְׁמְתָא דְּנִהְרָא בְּהוּא גְּלִיפּוּ וּמְזִדְעִזְעִין מְנִיָּה, נִחְתִין לְתַתָּא וּמְסַתְּפִלִין בְּרְשִׁימוּ דְּהוּא דְּיוֹקְנָא דְּלְתַתָּא וְחוֹזֵן דְּלָא אִשְׁתַּנֵּי מִדְּיוֹקְנָא דְּלְעֵילָא וְדִחְלִין מְנִיָּה.

ולפי זה כיון שזיו איקונין של יוסף דומה לשל יעקב אביו שהוא הדיוקן החקוקה בכסא הכבוד אשר משם נלקחות כל הנשמות, ממילא כשיוסף היה מסלסל בשערו והרי יוסף בסלסולו אין זה דיוקן אביו המושלם, אבל אחר שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו דהיינו דיוקן אביו נראתה ביוסף על פניו כי היה מבטל הסלסול, ממילא חקיקת דיוקן יעקב בכסא הכבוד שוב היה רישומה על פני יוסף למטה שהרי זיו איקוניו היה כשל יעקב, הרי שנתקיים בו ומוראכם וחתכם

לְאִסְתַּלְקָא בְּרֵי נֶשׁ בְּדִיּוּקְנִיהָ דְאָדָם עַל
כָּל שְׂאָר פְּקוּדֵינָּה.

אחר הדברים האלה הנה במסכת בבא מציעא (פד ע"א) אמר רבי יוחנן אנא אישתיירי משפירי ירושלים וכו', איני והאמר מר שופריה דרב כהנא מעין שופריה דרבי אבהו שופריה דרבי אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון ואילו רבי יוחנן לא קא חשיב ליה, שאני רבי יוחנן דהדרת פנים לא הויא ליה, וברש"י הדרת פנים זקן. ואם זיו איקונין של יוסף דומה לשל יעקב, אם כן מה דלא קא חשיב שופריה דיוסף אפשר לפי שכמו רבי יוחנן דהדרת פנים דהיינו זקן כפירוש רש"י לא הויא ליה, כן שאני יוסף הצדיק כי מה שזיו איקונין שלו דומה לשל אביו נלמד מהפסוק וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ (בראשית לו. ג) שאז יוסף היה עדיין ללא חתימת זקן. ובכלל אפשר שאף שאמנם זיו איקונין של יוסף דומה לשל אביו, אך בגלל ההבדל בין יוסף שהיה מסלסל ובין יעקב דלא מסלסל לכן לא יכלו לומר שופריה דיוסף כעין שופריה דיעקב.

ואם יש שופריה דיעקב אבינו ויש הדרת פנים, אך יש עוד הבדלים בין הסוגים. שבמסכת בבא בתרא (נח ע"א) הכל בפני שרה כקוף בפני אדם, שרה בפני חוה כקוף בפני אדם, חוה בפני אדם (הראשון) כקוף בפני אדם, אדם (הראשון) בפני שכינה כקוף בפני אדם, שופריה דרב כהנא מעין שופריה דרבי אבהו שופריה דרבי אבהו

יהיה על כל חית הארץ איזוהי חית הארץ שחיתת יוסף נפלה עליה הוי אומר זו אשת פוטיפר וכברש"י על הפסוק חָיָה רָעָה אֶכְלָתָהּוּ (בראשית לו. כ) נצנצה בו רוח הקודש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר. אשת פוטיפר היא היא החיה רעה, וממילא על ידי ביטול הסלסול ניצול מאותה חיה מגירווי הדוב.

וכיון שהיה ליוסף את הצלם אלקים דמות יעקב אבינו החקוקה בכסא הכבוד, הרי היא הנותנת שְׁיוֹסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ הוּא הַמְּשַׁבֵּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ (בראשית מב. ו), לפי שבזוה"ק (הקדמה יג ע"ב) פְּקוּדָא תְּשִׁיעָאָה לְמִיחָן לְמַסְכְּנֵי וּלְמִיְהָב לֹזֵן טַרְפָּא (לחון את העניים ולתת להם טרף) דְּכַתִּיב נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ (בראשית א. כו) נַעֲשֶׂה אָדָם מְשׁוֹתְפָא בְּלָל דְּכָר וְנִיּוּקָא (משותף, כלל של זכר ונקבה), בְּצַלְמֵנוּ עֵתִירֵי (עשירים) כְּדְמוּתֵנוּ מַסְכְּנֵי (עניים) דְּהָא מַסְטָרָא דְּדְכוּרָא עֵתִירֵי וּמַסְטָרָא דְּנִיּוּקָא מַסְכְּנֵי, כְּמָה דְאֵנוּן בְּשׁוֹתְפָא חֲדָא וְחַס דָּא עַל דָּא וְיַהִיב דָּא לְדָא וְגַמִּיל לִיה טִיב, הָכִי אֶצְטְרִיךְ בְּרֵי נֶשׁ לְתַתָּא לְמַהוּי עֵתִירָא וּמַסְכְּנָא בְּחַבּוּרָא חֲדָא וּלְמִיְהָב דָּא לְדָא וּלְגַמְלָאָה טוּבָא דָּא לְדָא, וְיִרְדּוּ בְּדַגַּת הַיָּם וְגו' רְזָא דְנָן חֲמִינָן בְּסַפְרָא דְשְׁלֵמָה מְלָפָא דְכָל מֵאן דְחָס עַל מַסְכְּנֵי בְּרַעוּתָא דְלָבָא לָא מְשַׁתְּנֵי דִיּוּקְנִיהָ לְעֵלָם מְדִיּוּקְנָא דְאָדָם הָרֵאשׁוֹן, וְכִיּוֹן דְּדִיּוּקְנָא דְאָדָם אֶתְרָשִׁים בִּיה, שְׁלִיט עַל כָּל בְּרִיָּן דְעֵלְמָא בְּהוּא דִיּוּקְנָא, הָדָא הוּא דְכַתִּיב וּמוֹרָאֲכֶם וְחַתְנֶכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חֵית הָאָרֶץ וְגו', בְּלָחוּ זְעִין וְדַחְלִין מַהוּא דִיּוּקְנָא דְאֶתְרָשִׁים בִּיה בְּגִין דְּדָא הוּא פְּקוּדָא מַעֲלִיאַ

היכן הצלם הקדוש כנ"ל ועל כל פנים השמיעני את קולך קול יעקב מתוך תשובה, וכשיהיה קולך ערב אזי יומשך מראיך להיות נאווה בצלם אלקים.

ואדהכי גם אפשר לפי דתנו רבנן (ערכין י ע"ב) אבוב היה במקדש וכו' ומימות משה היה, ציוה המלך וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב, נטלו את ציפוי והיה קולו ערב כמות שהיה. הרי שיש אשר לא יתכן שתיהם יחד גם קול ערב וגם מראה נאה ובשביל הקול הערב מוותר הוא על המראה נאה, לא כן כנסת ישראל יונתי שאומר לה הקב"ה הראיני את מראיך ואם אין לך המראה אז על כל פנים השמיעני את קולך מתוך התשובה וקול השופר ולכשיהיה קולך ערב אזי יומשך מראיך להיות נאווה, כי אצל כנסת ישראל אדרבה גם קולך יהיה ערב וגם מראיך יהיה נאווה.

יערב לו ידידותיך בקולנו קול יעקב כמו שנאמר השמיעני את קולך כי קולך ערב ובסוף הדברים שכתבנו בקדושת כתר (ענייני שבת) מִמְקוֹמוֹ הוּא יִפֶּן בְּרַחֲמָיו וכו', כִּי קוֹלְךָ עָרֵב בְּגִימַטְרִיא נְחֹת, כִּי נַחַת יֵשׁ לֵאב מִבְּנו אֵךְ לֹא לֵאדוֹן מִעֲבָדוֹ כִּי הֵעֲבַד מִמֶּלֶא תִּפְקִידוֹ וְתוֹ לֹא, וְהֵינּוּ יָדִיד נֶפֶשׁ אֵב הֶרַחֲמָן מְשׁוּף עֲבָדָךְ אֵל רְצוֹנָךְ, כִּי יָדִיד נֶפֶשׁ בְּגִימַטְרִיא נְחֹת, שִׁיְהִי נַחַת מֵאִתְּנוּ לֵאב הֶרַחֲמָן יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ וְלִכְּנֵן מִשׁוּךְ עֲבָדְךָ אֵל רְצוֹנְךָ לְעוֹבֵדְךָ בְּאִמַּת וּבִירָאָה וּבִאֲהָבָה עֲדֵי נְהִיָּה בְּנִים, וְאֵז יְרוּץ עֲבָדְךָ אֵף שֶׁהוּא עֲבָד, כְּמוֹ אֵיִל יִשְׁתַּחֲוֶה אֵל מוֹל הַדְּרָךְ עֲדֵי יְהִיָּה נַחַת לְךָ רִיבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם מֵאֲתֵי, כִּי יֵעָרֵב לּוֹ יְדִידוּתֵיךְ,

מעין שופריה דיעקב אבינו שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון, ושם בח"א מהרש"א הכל בפני שרה כקוף, משמע אפילו יעקב, ודקאמר דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון והוא דמות דיוקנו, י"ל דהתם היינו לענין הצורה והתואר אבל הכא לענין זיו קלסתר פנים קאמר הכל בפני שרה כו' כדכתיב בשרה כִּי אֵשָׁה יָפֶת מְרָאָה אֶת (בראשית יב. יא) דהיינו זיו וקלסתר פנים כפירוש רש"י בחומש גבי רחל, וכי האי גונא אמרינן דלהכי לא חשיב לרבי יוחנן בהני מעין שופריה משום דהדרת פנים לא הוה ליה דהיינו תואר וצורה וק"ל.

השמיעני את קולך קול יעקב מתוך תשובה ואז יומשך מראיך להיות נאווה בצלם אלקים ומענין המראה וצלם אלקים, הנה בספה"ק ערבי נחל (בסוף דבריו ליום הכיפורים) על הפסוק יוֹנְתִי בְּחֻגֵי הַסֵּלַע בְּסֶתֶר הַמְּדֻרְגָה הָרְאִינִי אֶת מְרָאֵיךְ הַשְּׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ כִּי קוֹלְךָ עָרֵב וּמְרָאֵיךָ נְאוּוֹה (שיר השירים ב. יד) זה לשונו, אכן בבואם לבית הכנסת השי"ת משגיח עליהם ואין מכירים כלל, יעמוד ולא יכיר מראהו כי אין לו חס ושלוש צלם יהודי כלל, ואומר השי"ת הראיני את מראיך היכן המראה הקדוש שלך אשר בראתיך בצלם קדוש היכן הוא, ואם אין לך המראה אז על כל פנים השמיעני את קולך אולי אכירך בקול קול יעקב שתצעק אלי מתוך תשובה כי אם יהיה קולך ערב אזי יומשך מראיך להיות נאווה שיתוקן הצלם אלקים, עכ"ל. ק. יונתי היא כנסת ישראל דאמתיל ליונה (שבת מט ע"א) כשהיא מסתתרת בחגוי הסלע לפי שהיא בסתר המדרגה והדרגה אז אומר לה השי"ת הראיני את מראיך

ידידותיך היינו אותו ידיד נפש הרומז לנחת כנ"ל. יערב לו ידידותיך, עריבות שייך בקול כמו שנאמר השמיעיני את קולך כי קולך ערב, פי קולך ערב בגימטריא נחת.

יונתי כנסת ישראל בראש השנה
השמיעיני את קולך הוא קול השופר
ועל ידי זה יומשך מראיך להיות נאווה

ואחר דברי הערבי נחל גם אפשר לומר דקאי על ראש השנה שאז יונתי כנסת ישראל המסתתרת בחגוי הסלע לפי שהיא בסתר המדרגה, בסתר המדרגה בגימטריא הן בראש השנה עה"כ, ואומר לה השי"ת הראיני את מראיך הקדוש שבראתיך בצלם קדוש ואם אין המראה אזי לכל הפחות השמיעיני את קולך הוא קול השופר הבא מתוך תשובה, ועל ידי שקולך הוא קול השופר ערב, אזי יומשך מראיך להיות נאווה שיתקון המראה הוא הצלם אלקים.

כנסת ישראל חקוקה על כפיים
ששם נראית תמיד לפני הקב"ה

ובמסכת תענית (ד' ע"א) אמר רבי ברכיה אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב"ה השיבה כהוגן וכו', אמרה לפניו ריבוננו של עולם שימיני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שיר השירים ת.ו) אמר לה הקב"ה בתי את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר הן על כפיים חקתיך (ישעיה מט. טז), וברש"י פעמים נראה, כשהוא ערום נראה זרועו וכנגד ליבו ואינו נראה כשהוא לבוש והכף נראית כל שעה שהיד נראית לעינים,

וי"ל על כפיים שמים, צורת אדם שהוא בכסא וכן נשא לבינו אל כפיים (איכה ג מא). ולפירוש השני שברש"י על כפיים שמים צורת אדם שבכסא, תשובת הקב"ה כהוגן על כפיים חקותיך היינו על כפיים שהוא החותם שבצורת אדם שבכסא הכבוד ששם נראה תמיד לפני הקב"ה. גם נראה לפרש הפסוק אָחֹר וקָדָם צִרְתָּנִי וְהִנֵּשְׁתָּ עָלַי כַּפְּכָה (תהלים קלט. ה), כשיצרתני, אָחֹר וקָדָם צִרְתָּנִי, ותשת עלי כפכה שנוצרתני בצלם החקוק למעלה בכסא לפי פירוש הנ"ל מרש"י על כפיים צורת אדם שהוא בכסא.

על ברייתך שחתמת בבשרנו, שימני
כחותם על לבך וכחותם על זרועך

עוד אפשר לומר, כנסת ישראל שאלה שימני כחותם כלומר שהאות חותם על בְּרִיתְךָ שְׁחַתְמָתָּ בְּבִשְׂרֵנוּ (מברכת המזון) יהיה לפניך על לבך וכחותם על זרועך, אמר לה הקב"ה בתי אני אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר הן על כפיים חקותיך החותם צורת אדם שהוא בכסא הכבוד כי מי אשר שומר החותם אות ברית קודש הרי צורתו הוא הצלם החקוק בכסא לא נפגם. ובאותו ענין גם במה שיוסף קידש שם שמים (סוטה לו ע"ב) וְהִתְפָּשְׂהוּ בְּבִגְדוֹ לְאֹמֶר וְגו' (בראשית לט. יב) באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלוק, אמר לו, יוסף עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם וכו'. עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד כי שם האבנים תהיינן על שמות בני ישראל שתים עשרה על שמותם פתוחי חותם איש על שמו תהיינן לשני עשר

שָׁבַט (שמות כח. כא) ואמר לו שלהיות נכתב באפוד פתוחי חותם זה תלוי בחותם הקודש ולכן דוקא באבני פתוחי חותם אמר לו. וזה רק על פי מוסר אך אין מקרא יוצא מידי פשוט.

איקונין של יוסף דומה לשל יעקב ונשתוו ביופים הטבעי, ולהתוס' יהיה חסרון הסלסול רק אם שונאים את היופי דהו תלמידי חכמים ביותר ואין חסרון ביופי המולד בטבע.

ואדהכי בענין שהיה זיו איקונין של יוסף דומה לשל יעקב, הנה דאמרה ליה ברתיה דקיסר לרבי יהושע בן חנניה (תענית ז' ע"א וע"ב) אי חכמה מפוארה בכלי מכווער וכו', אמר לה אביך רמי חמרא במני דפחרא (והלא אביך נתן יין בכלים מכווערין של חרס), אמרה ליה אלא במאי נירמי (והרי כלם נהגים כך), אמר לה אתון דחשביתו רמו במאני דהבא וכספא, אזלה ואמרה ליה לאבוה, רמייא לחמרא במאני דהבא וכספא ותקיף (והחמין), אתו ואמרו ליה אמר לה לברתיה מאן אמר לך הכי אמרה ליה רבי יהושע בן חנניה, קריוהו אמר ליה אמאי אמרת לה הכי, אמר ליה כי היכי דאמרה לי (אי חכמה מפוארה בכלי מכווער) אמרי לה (שיין משתמר בכלי מכווער ואף התורה מתקיימת בי יותר משאלו הייתי נאה), והא איכא שפירי דגמירי, אי הוּו סנו, טפי הוּו גמירי. רש"י פי' אי הוּו סנו אותם נאים שהם חכמים, ואילו התוס' פירשו אי הוּו סנו הוּו חכימי טפי שאם היו שונאים את היופי אז הם היו תלמידי חכמים ביותר. נמצא שלרש"י תלמיד חכם הנוולד ביופיו לא יזכה כמו שיכול לזכות אם נולד שלא ביופיו. ותמוה הוא, שהרי כבר ראינו ברבי יוחנן ועוד הרבה מן החכמים דהוּו שפירי ביותר. אבל להתוס' אין הענין ביופי אלא בשנאת היופי, ובמחלוקת רש"י ותוס' יש נפקא מינה גם כאן, כי זיו

ולנעילת הענין הנה בדרך מוסר לבחורים המסלסלים והוי הזמנה ליצר והזמנה מילתא רח"ל, שבזוה"ק (וישלא קסו ע"א) רבי שמעון פתח ואמר טוב נקלה ועבד לו ממתכבד וחסר לחם (משלי יב. ט) האי קרא על יצר הרע אתמר וכו', איהו ארים לביה ורעותיה דבר נש בגאאותא ואזיל אבתריה (יצר הרע מרים ליבו ורצונו של האדם בגאווה וחולך אחריו), מסלסל שעריה וברישיה עד דאיהו אתגאי עליה ומשיך ליה לגיהנם, אבל טוב נקלה ההוא דלא אזיל אבתריה וכו' וכדין ההוא יצר הרע מתהפך לעבד לו דלא יכיל לשלטאה עלוי וכו', ממתכבד כמה דאמרן דאיהו אוקיר גרמיה, מסלסל בשעריה אתגאי ברוחיה ואיהו חסר לחם מהימנותא כמה דאית אמר לחם אלקיו וגו' (ויקרא כא. יז) לחם אלקיכם הם מקריבים וגו' (ויקרא כא. ו). כי מי שמתכבד שהוא מסלסל בשערו ומתגאה ברוחו והוא עדיין חסר לחם כלומר שהוא עדיין בחור שלא נשא אשה וכברש"י על הפסוק כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית לט. ו) הלחם היא אשתו ולמה זה עזבתך את האיש קראן לו ויאכל לחם (שמות ב. כ) שמא ישא אחת מכם, על כזה אמר שלמה המלך טוב נקלה ועבד לו כלומר טוב מי שאינו הולך אחר היצר הרע ואינו מתגאה כלל ומשפיל רוחו וליבו ורצונו אל הקדוש

ברוך הוא שאז היצר הרע מתהפך להיות עבד לו שאינו יכול לשלוט עליו, ולהיפך אותו האדם שולט עליו כמו שאתה אומר ואתה תמשול בו זה הנקלה ועבד לו, הוא טוב ממתכבד וחסר לחם כלומר ממי שמכבד את עצמו מסלסל בשערו ומתגאה ברוחו והוא חסר לחם כנ"ל.

התורה לעשותה מכובדת ומקושטת בקישוטי התורה, אז ותרוממך שאף היא תרומם אותך, והתורה הקדושה תכבדך כי ובשביל שתחבקנה.

בחירה חופשית ועמידה בנסיון

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּשֶׂא אִשְׁתּוֹ
אֶדְנָיו אֵת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף וַתֹּאמֶר
שְׂכַבָּה עִמִּי (בראשית לט. ז).

בתוס' מסכת סוטה (לו ע"ב) ד"ה באותה שעה באתה דיוקנו של אביו, כתב רבינו משה הדרשן וְאִין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בְּבֵית (בראשית לט. יא) דמשמע דוקא מאנשי הבית לא היה שם, מכלל דאיש אחר שלא מאנשי הבית כלומר חלוק ומופלג מתורת אנשי הבית היה שם וזהו דמות דיוקנו של אביו, ותימה קצת מנלן דנראית לו בחלון, ושמה מדכתיב בבית דמשמע בבית לא.

שְׂכַבָּה הַקְּדוּשָׁה בְּתוֹכָנוּ זְכוּתָה דְּיוֹסֵף צְדִיקָא עֲמָנוּ וְשָׁם נִשְׁמַח כּוֹלְנוּ בְּבּוֹא לְצִיּוֹן בְּרַנָּה, רַחֲמָנָא אֲדַפֵּר לָן זְכוּתָה דְּיוֹסֵף צְדִיקָא (הקפה ו' לשמחת תורה, עוזר הלוי), יוסף הצדיק ביסוד עמד בנסיון, ובחינה ונסיון שייך רק בבחירה החופשית שיש באדם שני לבבות יצר טוב ויצר הרע ובוחר הוא בטוב, והיה אם דיוקן יעקב לא בחלון נראית אלא בבית ממש, אז קידוש ה' בסתר של יוסף לא היה גדול כל כך, כי כשאביו עימו בבית אז ודאי שלא יחטא, ולכן לא בבית נראה אלא מבחוץ.

סלסלה את התורה הקדושה

ותרוממך, תכבדך כי תחבקנה

ואם הסלסול הוא הסיבה לגירוי הדוב עד שְׁוֹתֵאמֶר שְׂכַבָּה עִמִּי (בראשית לט. ז) וַתִּתְפָּשְׁהוּ בְּבִגְדוֹ (בראשית לט. ז) וכו', והרי כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה (חולין קט ע"ב), אסר לן דמא שרא לן כבדא, נדה דם טוהר, חלב בהמה חלב חיה, חזיר מוחא דשיבוטא, גירותא לישנא דכורא, אשת איש גרושה בחיי בעלה, אשת אח יבמה, כותית יפת תואר. ממילא כנגד הסלסול המגרה את הדוב יש את הסלסול הטוב, סלסלה את התורה הקדושה וכבעובדא דשמעון בן שטח (ברכות מח ע"ב) דינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן על שבאו לפוסלו מן הכהונה לא הוה ליה איניש לברוכי להו, אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא דמברך לן וכו', אייתיתה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין ידיה לדידה, אמר ליה חזית כמה יקרא עבדינא לך, אמר ליה לאו את קא מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרא לי דכתיב סְלַסְלָה וַתְּרֹמַמְךָ תְּכַבְּדְךָ כִּי תִחְבַּקְנָה (משלי ד. ח). פעולת הסלסול הוא הקישוט ולעשות יפה וזהו סלסלה כלומר אם אתה תסלסל את

יוסף הצדיק

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּשֶׂא אִשְׁתּוֹ
 אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף וַתֹּאמֶר
 שִׁכְבָּה עִמִּי (בראשית לט. ז).

במסכת יומא (לה ע"ב) רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה, אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי הייתי אומרים לו כלום נאה היית מיוסף, אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית, אמרה לו הישמע לי אמר לה לא, אמרה לו הריני חובשתך בבית האסורין אמר לה ה' מתיר אסורים (תהלים קמ. ז), הריני כופפת קומתך ה' זקף כפופים (תהלים קמ. ח), הריני מסמא את עיניך ה' פקח עורים (שם), נתנה לו אלף כיכרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה לעולם הבא.

אשת פוטיפר באה אל יוסף בדרך היצר בערמימות, מתחילה משדלתו בדברים, דברים אין הכוונה דיבורים שדיברה אליו אלא דברים היינו בדברים שעשתה, בגדים שלבשה בשבילו שחרית לא לבשה לו ערבית (ע"ן מה שכתבנו על הפסוק וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ דָּבָר, במדבר יג. כו) אבל לא עלה בידה בכל זה באשר יסוד יוסף בשמירת העינים, ומשלא עלה בידה בדברים שעשתה, אז דיברה אליו בדיבורים שבעל כרחו יהיו נכנסים באוזניו, אמרה לו הישמע לי אמר לה לא, ומשגם בזה לא נענתה על ידו איימה בחבישתו בבית

האסורין ועל ידי כך יהיה נמנע מהיות בן חורין ואמר לה ה' מתיר אסורים, ומשאף בזה לא נענתה איימה עליו שתפגע בגופו בכפיפת קומתו ובזה יזקק על ידי שמעמדו יהיה נפגע בעיני אחרים ואמר לה ה' זוקף כפופים, ומשאף בזה לא עלה בידה אמרה שתפגע בגופו שהוא עצמו לא יראה את זולתו ואמר לה ה' פוקח עורים, ומשראתה שאינה מועלת לא בפיתויי דברים כי יוסף היה שומר עיניו מראות ברע ולא בפיתויי דיבורים שנכנסו לאוזניו ולא מאיומיה על שלילת חירותו ולא מאיומיה על שלילת מעמדו בעיני זולתו ולא מאיומיה על פגיעה בו עצמו שלא יראה אחרים, אז באה בפיתוי שוחד ונתנה לו אלף כיכרי כסף כפי השוחד יעור עיני חכמים (דברים טו. יט) אבל גם בזה לא הועילה להחטיא את יוסף הצדיק שבהיותו שומר עינים לא נכשל מהשוחד המעורר עיני חכמים וניצול ממנה.

ואחר הדברים האלה שהיא באה אליו בפיתויים על פי סדר מסויים, אבל הפסוקים שאמר לה יוסף בספר תהלים אינן לפי זה הסדר, אלא מתחילה ה' מתיר אסורים ואחר כך ה' פוקח עורים ואחר כך ה' זוקף כפופים, אך עם כל זאת לפי הנ"ל שכתבנו מתיישב יפה סדר הדברים שבגמרא.

עוד נראה להוסיף, אחרי שה' מתיר אסורים ה' זוקף כפופים ה' פוקח עורים והוא יוסף העומד בצדק, אזי בא סיפא דקרא ה' אֵיבָב צְדִיקִים הוא יוסף הצדיק העומד בצדקו.

בא בימים ועומד בצדקו כולי שתא שס"ה
ימים ללא שום יוצא מן הכלל.

העובר עבירה הרי היא קשורה בו ככלב
שאין מקדים את אדונו בפרשת דרכים
וַיְהִי כִּדְבַרְהָ אֵל יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא
שָׁמַע אֵלָיו לְשֹׁכֵב אֶצְלָה לְהִיּוֹת עִמָּה
(בראשית לט. י).

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי
יונתן (עבודה זרה ה' ע"א) כל העושה מצוה
אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו
לעולם הבא שנאמר וְהָלַךְ לְפָנָיִךְ צְדָקָךְ
וְכָבוֹד ה' יִאֲסֹפֶךָ (ישעיה נח. ח) וכל העובר
עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין
שנאמר וְלִפְתּוֹ אֲרָחוֹת דְרָכָם וגו' (איוב ו.
יח), רבי אליעזר אומר קשורה בו ככלב
שנאמר ולא שמע אליה לשכב אצלה
להיות עמה, לשכב אצלה בעולם הזה,
להיות עמה בעולם הבא.

מה שהעבירה אינה מקדמתו כהמצוה אלא
היא מלפפתו וקשורה בו ככלב, אפשר
לפי שפירש מרן החפץ חיים את מאמר
חז"ל (סוטה מט ע"ב) בעקבות משיחא פני
הדור כפני הכלב, שהכלב הולך לפני בעליו
רק עד פרשת הדרכים שם הוא ימתין
לראות פני בעליו לאן מועדות, כן פני
הדור בעקבתא דמשיחא שאמנם פני הדור
המנהיגים צריכים לילך לפני העם אך לא
כן בזמנינו אנו עקבתא דמשיחא שילכו
ככלב שאינו מקדים את בעליו בפרשת
דרכים. ולפי זה נראה שזה דמיון העבירה
לכלב שקשורה בו ואינה הולכת לפניו
להיות כהמצוה המקדמתו לעולם הבא.

אשת פוטיפר חיה רעה אמרה ליוסף הריני מסמא
את עיניו כדי למנוע ממנו שכר עבור מלחמת היצר
עוד בדרך אחר. אחר שיוסף לא נענה
לשידוליה בדברים ובדיבורים ובאיזומי
שלילת חירותו ומעמדו בכפיפת קומתו
ולא הועילה, אמרה לו שאם כן תסמא
את עיניו כי סברה שלכן תמנע מיוסף שכר
לעולם הבא עבור התגברותו על היצר,
וכענין שברש"י (בראשית כח. יג) ביצחק אבינו
שהקב"ה ייחד שמו עליו בחייו לפי שכהו
עיניו וכלוא היה בבית והרי הוא כמת ויצר
הרע פסק ממנו, ועל זה אמר לה יוסף ה'
פוקח עורים לראות הטוב והישר.

יוסף הצדיק עומד בצדקו כל שס"ה ימי השנה
ואדהכי אחר שאמר ליה אליהו לרב
יהודה אחוה דרב סלא חסידא (יומא כ' ע"א)
אמריתו אמאי לא אתי משיח והא
האידינא יומא דכיפורי הוא ואבעול כמה
בתולתא בנהרדעא, אמר לו, הקב"ה
מאי אמר, אמר לו לְפִתַח חֲטָאת רִבִּין
(בראשית ד. ז), ושטן מאי אמר, אמר ליה,
שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשותא
לאסטוני, ממאי, אמר רמי בר חמא, השטן
בגימטריא תלת מאה ושיתין וארבעה
הוי, תלת מאה ושיתין וארבעה יומי אית
ליה רשותא לאסטוני, ביומא דכיפורי לית
ליה רשותא לאסטוני. הרי ממנין גימטריא
של שמו וכינויו למדים אנו ששס"ד ימים
אית ליה רשו לאסטוני. והרי מידה טובה
מרובה, שאמנם הוא שטן הוא יצר הרע
(בבא בתרא טז ע"א) שאף שאינו רשאי
להשטין ביום הכפורים אך לפתח חטאת
רובץ אפילו בהאי יומא כדחזינן
בנהרדעא, אך מנין גימטריא של יוסף
הצדיק הוא שס"ה, לומר שיוסף הצדיק

רחמיך מהר יקדמונו לפנינו כמצוה
המקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא

ותוך כדי כתיבת הדברים עלה ברעיון,
אל תזכר לנו עונות ראשנים מהר
יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאד (תהלים עט. ח)
ובמצודת דוד אל תזכור אם אמנם עתה
נשוב אליך, מהר במהירות רב תקדים
לנו רחמיך כי דלוננו מאד בתכלית העוני
ואין לנו כח לסבול עוד, ע"כ. דהנה
בתשובה מיראה הזדונות הופכין לשגגות
בדין אבל בתשובה מאהבה הופכין
לזכויות ברחמים, ועל זה עתה שנשוב
אליך אנו מבקשים אל תזכור לנו עוונות
זדונות ראשונים אל תזכרם כעוונות,
אלא מהר יקדמונו רחמיך, כי כיון שאנו
בתשובה מאהבה, אז רחמיך הם, ואותן
זדונות שברחמים נעשו לזכויות, מהר
יקדמונו לפנינו כמצוה המקדמתו והולכת
לפניו לעולם הבא.

עתידין אודך שיהיו נסתים על אבני האפוד ואתה בינחם
ויהי פהיום הזה ויבא הפיתה לעשות
מלאכתו ואין איש מאנשי הפית שם
בפית (בראשית לט. יא).

במסכת שבת (מט ע"ב) הדור יתבי (הנך רבנן)
דלעיל) וקמיבעיא להו הא דתנן אבות
מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי,
אמר להו רבי חנינא בר חמא כנגד
עבודות המשכן (המנויות בפרק כלל גדול שהיו
צריכין למשכן ופרשת שבת נסמכה לפרשת מלאכת
המשכן ללמוד הימנה), אמר להו רבי יונתן
ברבי אלעזר כך אמר רבי שמעון ברבי
יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה מלאכתו
ומלאכת שבתורה (הכתובים בכל התורה)

ארבעים חסר אחת (והכי קאמר קרא שמות כ. ג,
לא תעשה כל מלאכה כמנין כל מלאכה שבתורה),
בעי רב יוסף ויבוא הביתה לעשות
מלאכתו ממנינא הוא או לא, אמר ליה
אביי וליתי ספר תורה ולימני, מי לא
אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא
זו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום,
אמר ליה כי קא מספקא לי משום דכתיב
והמלאכה היתה דים (שמות לו. ז) ממנינא
הוא והא (ויבוא הביתה לעשות מלאכתו) כמאן
דאמר לעשות צרכיו נכנס, או דילמא
ויבוא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא
הוא והאי והמלאכה היתה דים הכי קאמר
דשלים ליה עבידתא, תיקו.

והנה רש"י שם בגמרא בד"ה משום
דכתיב והמלאכה היתה דים האריך
בביאור הדברים וזה לשונו, ואי מנינן
לתרויהו הו ארבעים, ומדתנן אבות
מלאכות ארבעים חסר אחת איכא חד
דלא ממנינא, ובהני תרי דאיכא למימר
דלא מלאכה נינהו ולא ידענא האי
מנייהו נפיק, והכי קא מבעיא ליה,
והמלאכה היתה דים ממנינא היא
ומלאכה ממש קאמר, והכי קאמר,
המלאכה שהיו עושין היו עושין די לא
פחות מן הצורך ולא יותר מן הצורך וכו'
ומסייע למאן דאמר במסכת סוטה (לו ע"ב)
לעשות צרכיו נכנס לשכב עמה אלא
שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו ואמר
ליה עתידין אחיך ליכתב על אבני אפוד
רצונך שימחה שמך מביניהם וכו', או
דלמא האי לעשות מלאכתו מלאכה
ממש הוא ומסייע ליה לאידך, ע"כ.
האריכות בדברי רש"י שנראתה לו דמות

ואמנם אי לאו בדרוש קאמינא איכא למיפרך אך אין משיבין על הדרש.

עין הרע ויצר הרע

וַיְהִי כִּהְיוּם הַזֶּה וַיָּבֵא הַכּוֹהֵן הַגִּבּוֹר לְעֵשׂוֹת מִלְאכְתּוֹ וְאִין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִת שֶׁם בְּבֵית, וְתַתְּפֹשְׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאמֹר שְׂכָבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנֶם וַיֵּצֵא חֲחוּצָה (בראשית לט. יא-יב).

במסכת ברכות (כ"ע"א) רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר להו הכי טבילו והכי טבילו, אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע (בתמיה) אמר להו דמיין באפאי כי קאקי חיורי, רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי, אמרי ליה רבנן לא קא מסתפי מר מעינא בישא (בתמיה) אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב בן פרת יוסף בן פרת עלי עין (בראשית מט. כב) וכו' ואיבעית אימא עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו, ע"כ. מה שלא אמרו לרבי יוחנן לא קא מסתפי מר מיצר הרע כמו שאמרו לרב גידל, אפשר לפי שבמה שהשיב להם דלא מיסתפי מעינא בישא כבר השיב להם על מה דלא מיסתפי מיצר הרע, לפי שברש"י על הפסוק וַתִּגַּשׁ גַּם לָאָה וּלְדִיָּה וַיִּשְׁתַּחֲוּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וַרְחֵל וַיִּשְׁתַּחֲוּ (בראשית לג. ז) בכולן האימהות ניגשות לפני הבנים אבל ברחל

דיוקנו של אביו וכו' נראה בדרך דרוש, שאם רש"י הקדוש היה כותב רק דמסייע למאן דאמר במסכת סוטה לעשות צרכיו נכנס לשכב עמה ורש"י לא היה מעתיק גם דברי הגמרא שם אלא שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו ואמר ליה עתידין אחיך ליכתב על אבני אפוד רצונך שימחה שמך מביניהם וכו', היה חסר. וכך דרשנו בסיעתא דשמיא, אם ויבוא הביתה לעשות מלאכתו לאו ממנינא הוא, על כורחך והמלאכה היתה דים ממנינא הוא, וברש"י על הפסוק וְהִנְשֹׂאם הָבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לְאִפֹּד וְלַחֹשֶׁן (שמות לה. כז) בא"ד כך אמרו נשיאים יתנדבו ציבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו, כיון שהשלימו ציבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים וגו' אמרו נשיאים מה עלינו לעשות, הביאו את אבני השוהם והמילואים, ע"כ. וכעת נמצא מה שהמלאכה היתה דים וכפירוש רש"י שהיו עושין די לא פחות מן הצורך ולא יותר, הרי זה על ידי שהנשיאים הביאו את אבני השוהם ואת אבני המילואים לאפוד ולחושן, כי אחר שציבור השלימו את הכל עדיין חסרו אבני השוהם והמילואים לאפוד ולחושן, ולזה מאריך רש"י בביאורו ואומר שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו ואמר ליה עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם, היינו שהפסוק של והמלאכה היתה דים זו היא מלאכה והוא ממנינא אבל ויבוא הביתה לעשות מלאכתו שביוסף אין זו מלאכה ולא ממנינא.

יוסף ניגש לפניה, אמר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה, מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין. ממילא יוסף זכה לברכת עלי עין בשביל ששמר שלא יתן עיניו מי שאינו צריך (עשו) במי שאינה אשתו (רחל) שאינה אשת עשו, ואם רבי יוחנן זכה אף הוא לברכת עלי עין, אז ודאי הוא היה נשמר בדבר שהקפיד בו זקיניו יוסף הצדיק ושהוא הדבר אשר גרם ליוסף שזכה לברכת עלי עין. ולפי זה גם האיבעית אימא שבגמרא עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו אין עין הרע שולטת בו, היינו כי מה שנוהר ונתגבר על יצר הרע בבית פוטיפר הוא תשובה לכך שרבי יוחנן אל לו לדאוג גם לא מיצר הרע.

הפוך בנבילתא ולא תיפוך במילי

ויהי כהרימי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס החוצה (בראשית לט. יח).

הפוך בנבילתא ולא תיפוך במילי (פסחים קג ע"א) לא כן אשת פוטיפר שהיתה נוהגת להפוך במילי, הפוך בנבילתא ולא תיפוך במילי בגימטריא ויהי כהרימי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס החוצה.

אשת פוטיפר היתה נוהגת להפוך במילי אבל יוסף הצדיק עזב בגדו בידה וינס החוצה. וכנגד אשת פוטיפר שהיתה מהפכת במילי יש במסכת ברכות (סב ע"ב) בר קפרא מזבן מילי בדינרי, ושם על הגמרא כתבנו במעלת הנהגתו של בר קפרא שבא ללמדנו ערך הדיבור במה

שהיה אומר דברי חכמה תמורת דינרים ולפי דכי אתא רב דימי אמר (מגילה יח ע"א) אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין עיין שם מה שכתבנו בזה, והנה בר קפרא מזבן מילי בדינרי בגימטריא ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה וינס החוצה (בראשית לט. יג).

עוד מצאנו, כי אותה מרשעת היתה דוברת עלילות ושקרים אך אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף (תהלים פ. יב) ונגד רצונה נרמו ששקר בפיה כי יוסף צדיקא צדיק הוא, ויהי כהרימי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס החוצה בגימטריא צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו (תהלים פ. יד), צדיק לפניו יהלך לדרכו וישם לדרך פעמיו כדי לא להיות נכשל.

אחר הדברים האלה סמוך להיות יוסף בבית האסורים חטאו שר המשקים ושר האופים

ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאפה לארניהם למלך מצרים (בראשית מ. א).

בתחילת פרשת ברית בין הבתרים אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחצה (בראשית ט. א) איתא ברש"י כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג. וכאן שנאמר אחר הדברים האלה חטאו כתב ריב"א וזה לשונו, פי רש"י לפי שהרגילה אותה ארורה הצדיק בפה כולם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סרחונם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו, ועוד שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם, עד

כאן לשון רש"י, רש"י הולך כשיטתו שפי' בפרשה לך לך (שם) כל מקום שנאמר אחר סמוך, ובסדר עולם איתא שלא היה בבית המצרי רק שנה אחת וי"ב שנים היה בבית הסוהר, ולפי זה אחר מופלג והיינו דאמרין בבראשית רבה כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג ורש"י פי' בכמה מקומות כאותו תנא, ע"כ מריב"א.

הנה אלו הן ב' הדעות שבמדרש (בראשית רבה פרשה מד. ה), רבי יודן ורבי הונא תרויהוון ב'שם רבי יוסי בן זימרא, רבי יודן אמר בכל מקום שנאמר אחרי סמוך אחר מופלג ורב הונא אמר בכל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג. וכאן אחר הדברים האלה חטאו, אם אחר סמוך כברש"י לפי ביאור הריב"א או מופלג לפי מה שבסדר עולם, הנה רש"י שינה מלשון המדרש, שבמדרש (בראשית רבה פרשה פת. א) דבר אחר מכל פשעי הצילני וגו' (תהלים לט. ט, מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני) זה יוסף, לפי שכתוב בו ותקרא לאנשי ביתה וגו' (בראשית לט. יד) נתנה אותו בפיהם של כלם, אמר הקדוש ברוך הוא מוטב שיפנו אלו באלו ואל יפנו לצדיק הזה, הדין הוא דכתיב ויהי אחר הדברים האלה חטאו וגו'. אכן מהמדרש משמע שלא היו מספיקים לדבר ביוסף עד שפנו אלו באלו, שנאמר ויהי פראותה כי עזב בגדו בידה וינס החוצה ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו וגו' (בראשית לט. יג-יד) וכיון שותקרא לאנשי ביתה כבמדרש שהביא הפסוק לומר שנתנה את הצדיק

בפיהם של כולם, אמר הקב"ה מוטב שיפנו אלו באלו ואל יפנו לצדיק הזה, משמע שלא הספיקה ולא עלתה בידה ומיד פנו הכל לעסוק בשר המשקים והאופים. אך מלשון רש"י משמע שרק אחר זמן שכבר עסקו ודיברו ביוסף פנו לדבר באלו, שכך לשון רש"י, לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו ולגנותו הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו. וכן משמע שמה שביקש יוסף חרפת נבל אל תשימני היה בשביל שכבר דיברו בו.

והנראה שאכן תשע שנים דיברו ביוסף הצדיק, וכיון שאחר עשר שנים היה צריך לצאת לחופשי לכן לפני מועד צאתו עשה הקב"ה שידברו באלו ולא ביוסף אלא שנתעכב עוד שתי שנים וכברש"י לקמן (בראשית מ. כג) בד"ה וישכחהו, מפני שתלה בו יוסף בטחוונו לזוכרו הוזקק להיות אסור עוד שתי שנים. ואם כן מה שנאמר ויהי אחר הדברים האלה חטאו והרי לשיטת רש"י כל מקום שנאמר אחר סמוך, אפשר שאין זו קושיא, כי אחר הוא סמוך למה שנאמר בפרשה קודם כלומר סמוך למה שהיה יוסף בבית האסורים ולא סמוך למעשה אשת פוטיפר שהיה תשע שנים קודם לכן, כי אחר מעשה אשת פוטיפר ויהי כשמע אדניו וגו' ויחר אפו ויקח אדני יוסף אתו ויתנהו אל בית הסחר מקום אשר אסירי המלך אסורים (בראשית לט. יט-כ) וכעת נאמר על זמן היותו בבית האסורים ויהי שם בבית הסחר ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד ויתן חנו בעיניו שר בית הסחר ויתן

שֶׁר בֵּית הַסֹּהַר בְּיַד יוֹסֵף אֶת כָּל הָאֲסִירִים
 אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם
 הוּא הָיָה עֹשֶׂה אֵין שֶׁר הַסֹּהַר רָאָה
 אֶת כָּל מְאוּמָה בְּיָדוֹ בְּאֲשֶׁר ה' אֶתוֹ וְאֲשֶׁר
 הוּא עֹשֶׂה ה' מִצְּלִיחַ (בראשית לט. כ-כא-כב-
 כג), ובעת ויהי בסמוך לכל האריכות במה
 שהיה עם יוסף בבית הסוהר, ויהיה אחר
 הדברים האלה של היותו בבית הסוהר
 כנ"ל חטאו שר המשקים ושר האופים
 וכו', ואתי שפיר אחר סמוך.

שר המשקים תחילה ואחר כך שר האופים

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָטָאוּ מִשְׁקָה מִלְּךָ
 מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה וְגו', וַיִּקְצַף פְּרַעֲהַ עַל שְׁנֵי
 סְרִיסָיו עַל שֶׁר הַמִּשְׁקִים וְעַל שֶׁר הָאֹפִים,
 וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שֶׁר הַמִּטְבָּחִים אֶל
 בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסַר שָׁם,
 וַיַּחְלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה
 אַחַד וְגו', וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בְּבֹקֶר וַיִּרְא
 אֹתָם וְהֵנֵם זַעֲפִים, וַיִּשְׁאַל אֶת סְרִיסֵי פְרַעֲהַ
 אֲשֶׁר אֶתוֹ בְּמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר
 מַדּוּעַ פְּנִיכֶם רְעִים הַיּוֹם, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
 חֲלוֹם חֲלַמְנוּ וּפְתַר אֵין אֶתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
 יוֹסֵף הֲלוֹא לְאֵלֹהִים פְּתַרְנִים סִפְרוּ נָא לִי,
 וַיֹּסֶפֶר שֶׁר הַמִּשְׁקִים אֶת חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר
 לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהֵנָּה גִפְן לִפְנֵי, וּבְגִפְנֵי שְׁלֹשָׁה
 שָׁרִיבִים וְגו', וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פְּתַרְנוֹ וְגו',
 בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פְרַעֲהַ אֶת רֹאשׁוֹ
 וְהַשִּׁיבֵךְ עַל כִּנּוֹ וְגו', וַיִּרְא שֶׁר הָאֹפִים כִּי
 טוֹב פְּתַר וַיֹּאמֶר אֶל יוֹסֵף אֵף אֲנִי בַּחֲלוֹמִי
 וְהֵנָּה שְׁלֹשָׁה סִלֵי חֲרִי עַל רֹאשִׁי וְגו', וַיַּעַן
 יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פְּתַרְנוֹ וְגו', בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת
 יָמִים יִשָּׂא פְרַעֲהַ אֶת רֹאשׁוֹ מִעֲלֵיד וְתִלָּה
 אוֹתָהּ עַל עֵין וְגו' (בראשית מ. א-ב-ג-ד-ה-ו-ז-ח-ט-י-יב-יג-יד-טו-טז-יז-יח-יט).

חשבנו כמה דרכים בטעם שבכל פעם
 שנזכרו שני שרים אלו נזכר שר המשקים
 תחילה ואחר כך שר האופים. ונראה
 שהגורם להיות מוזכר ראשון ולעוד
 זכויות הוא ששר המשקים היה המעשי
 והדומיננטי יותר. ובביאור הענין, דהנה
 כאשר וישאל את סריסי פרעה מדוע
 פניכם רעים היום ויאמרו אליו חלום
 חלמנו ופותר אין אותו ויאמר אליהם
 יוסף הלא לאלוקים פתרונים ספרו נא
 לי, כשיוסף השיב שלא לוקים פתרונים,
 אז דוקא שר המשקים קפץ להיות מספר
 חלומו, ויספר שר המשקים את חלומו
 ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני
 ובגפן שלושה שריבים וגו' ויאמר לו יוסף
 זה פתרונו וגו' בעוד שלושת ימים ישא
 פרעה את ראשך והשיבך על כנך, כיון
 שכששמע שלא לוקים פתרונים קפץ
 להיות מספר, לכן זכה שנפתר לו לטוב,
 ואילו השני וירא שר האופים כי טוב
 פתר, רק אחר שראה שפתר לטוב
 לחבירו השתתף גם הוא להיות מספר,
 אך כיון שהיה רק נגרר אחר הראשון לכן
 לא זכה, וכעין העובדא (בראשית רבה פרשה
 לח. יג) דאמר ליה נמרוד לאברם אני אני
 משתתחה אלא לאור, הרי אני משליכך
 בתוכו ויבוא אלוה שאתה משתתחה לו
 ויצילך הימנו, הוה תמן הרן קאים פלוג,
 אמר מה נפשך אם נצח אברם אנא אמר
 מן דאברם אנא ואם נצח נמרוד אנא
 אמר דנמרוד אנא, כיון שירד אברם
 לכבשן האש ונצול אמרין ליה דמאן אתה,
 אמר להון מן אברם אנא, נטלוהו
 והשליכוהו לאור ונחמרו בני מעיו, כן שר
 האופים שהיה מספר רק אחר ששמע

בכפורחת הוא הדמיון שטעמו כאילו, ואילו בכל האחרים לא אמר בדמיון, אלא אומר הרמב"ן פירוש והיא כפורחת עלתה ניצה שראה בחלומו הגפן כי מיד שפורחת עלתה ניצה והבשילו אשכולותיה ענבים וזה להורות כי ממחר האלהים לעשותו ובוזה הכיר יוסף כי שלושת השריגים שלושת ימים הם ולא חודשים או שנים וחשב בדעתו כי ביום אחד ישא ראש שניהם או בעבור כי בלילה אחד חלמו. הרי להרמב"ן כ"ף של כפורחת אינה כ"ף הדמיון אלא כלומר כאשר פורחת בשעה שפרחה.

והנה לכאורה מתרגום אונקלוס והיא כד אפרחת אפקת לבלבין ואניצת נץ בשילו אתפלתהא ענבין משמע כהרמב"ן שכפורחת כאשר פורחת ולא כמו שפ"י רש"י כפורחת דומה לפורחת, והלא רש"י בפירושו הביא את התרגום אונקלוס, הרי שמהתרגום בא רש"י להוכיח כפירושו.

אך נראה בפירוש רש"י שבחלום הנראה לאדם יש דבר הנראה מוחשי וזהו בחלומי והנה גפן לפני ואין צריך לומר כגפן שהרי בין כך הוא אומר שבחלומי ראה זאת ושוב אין צריך להודיע שכגפן לפני, כגפן ולא גפן ממש, כי זה ברור שהרי רק בחלומי ראיתי זאת, אבל בפריחה וניצה עד הבשלת הפירות, בזה חייב להדגיש בכ"ף הדמיון, כי ראיית דברים אלו אינן דברים סתמיים שנראו לו, כי דברים אלו הן פעולות הנעשות תוך כדי החלום. הגפן כמו פורחת עד שעלתה ניצה, ועוד נמשך הענין הנראה לשר המשקים שמבשילים אשכולותיה

פתרון חלום שר המשקים לטוב. ובהמשך ויאמר שר האופים אל יוסף אף אני בחלומי והנה שלושה סלי חרי על ראשי וגו' ויען יוסף ויאמר זה פתרונו. אצל שר המשקים נאמר ויאמר לו יוסף זה פתרונו ואילו בשר האופים לא נאמר ויאמר לו יוסף אלא ויען יוסף בסתם, כי פתרון שר המשקים הוא לטוב גם עבור יוסף כמו שהיה סוף דבר מקץ שנתים ימים ששר המשקים הודיע לפרעה אודות יוסף, אבל פתרון שר האופים אין זה לטוב ולכן בחר בלשון נקיה ולא אמר באמירה טובה ומיוחדת לשר האופים.

והיא כפורחת בכ"ף הדמיון כלומר כמו פורחת, או כאשר פורחת

וְיֹסֵפֶר שֶׁר הַמְּשָׁקִים אֶת חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בְּחֲלוֹמֵי וְהִנֵּה גֶפֶן לְפָנַי, וּבְנֶפֶן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהוּא כְּפֹרְחַת עֲלֶתָהּ נִצָּה הַבְּשִׁילוֹ אֲשֶׁפְּלִתֶיהָ עֲנָבִים (בראשית מ. ט-י).

ברש"י והיא כפורחת דומה לפורחת, נדמה לי בחלומי כאילו היא פורחת, ואחר הפרח עלתה ניצה ונעשה סמדר ואחר כך הבשילו, והיא כד אפרחת אפקת לבלבין עד כאן תרגום של פורחת, נץ גדל מפרח כדכתיב ובסר גמל יהיה ניצה (ישעיה ית. ה) וכתיב ויצא פרח והדר ויצץ ציץ (במדבר יז. כג), ע"כ מרש"י. והקשה הרמב"ן שאם כ"ף של כפורחת הוא כ"ף הדמיון מפני שהם דברי חלום, היה אומר והנה כגפן לפני ובגפן בשלושה שריגים, והכ"ף הזו אינה בחלום שר האופים ולא בחלום פרעה ולמה

וְנָתַן עָלֶיךָ לְבִנָּה (ויקרא ב. א) שבמנחת חוטא נאמר לא יָשִׁים עָלֶיךָ שְׁמֵן וְלֹא יִתֵּן עָלֶיךָ לְבִנָּה (ויקרא ה. יא), בשמן לשון שימה לא ישים ובלבונה לשון נתינה לא יתן, ואילו במנחת ביכורים נאמר להיפך, וְנָתַתְּ עָלֶיךָ שְׁמֵן וְשָׂמַתְּ עָלֶיךָ לְבִנָּה (ויקרא ב. יד-טו), בשמן לשון נתינה ונתת עליה ובלבונה לשון שימה ושמת עליה, ושם הבאנו מכאן שלשון שימה הוא ענין מינוי של שררה, עיין מה שכתבנו שם.

חלום הנפתר בתוך חלום ואף

בתוך חלום של חבירו הוא מתקיים

**וַיֵּרָא שֵׁר הָאֲפִים כִּי טוֹב פֶּתֶר וַיֹּאמֶר
אֵל יוֹסֵף אַף אָנֹכִי בַחֲלוּמֵי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה
סֵלֵי חֲרִי עַל רֵאשֵׁי (בראשית מ. טו).**

במסכת ברכות (נה ע"ב) וירא שר האופים מנא ידע שטוב פתר, אמר רבי אלעזר מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חבירו. וזהו שאמר רבי יוחנן (ברכות שם) ג' חלומות מתקיימין, חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו וחלום שנפתר בתוך חלום. חלום שנפתר בתוך חלום, אולי אפילו חלום לא של עצמו אלא של חבירו, כלומר שהחלום נפתר בתוך חלום של חבירו, שהרי בגמרא ברכות לעיל (שם) כל שנותיו של חוד לא ראה חלום טוב וכו', אלא איהו לא חזי ליה, אחרניני חזו ליה. הרי אם חבירו ראה עליו, ודאי יש בזה מן האמת.

ענבים והוא חזיון תמוה כי אינו ציור ותמונת דבר העומד על מקומו בלבד, לכן בזה הוא אומר כפורחת בכ"ף הדמיון. ולענין זה בא רש"י להוכיח מהתרגום שמהפריחה ואילך ראה שר המשקים התבצעות הדברים, והיא כד אפרחת אפקת לבלבין ואניצת נץ בשילו אתפלתהא ענבין.

ואצל ישראל קדושים, פלא זה היה לא בחלום אלא במציאות. מה שבחלום שר המשקים אומר והנה גפן לפני, תיבת 'והנה' הוא לשון של מציאות קיימת שהרי בין כך היה זה בחלום ואין צריך להודיענו כגפן בדמיון הגפן וכנ"ל. אבל במטה אהרן ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל העדות והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים (במדבר יז. כג), על מעשה הפריחה והנה פרח כלומר וכבר פרח ושוב נאמר ויצא פרח, שכמו שאר הפעולות המתמשכות ויצץ ציץ ויגמול שקדים שראה כשנעשו ממש, כן ראה כאשר ויצא פרח, וכל זה לא בדמיון כפורחת וכו' אלא בממש.

שימה נתינה ויציקה

**כִּי גִנֵּב גִּנְבְתִי מֵאֲרִיץ הָעֵבְרִים וְגַם פֶּה
לֹא עִשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי שְׁמוֹ אֲתִי בְּבוֹר
(בראשית מ. טו).**

במשמעות לשון שימה כי שמו אותי בבור, כתבנו על הפסוק ויצק עליה שמן

לכבוד נשמת
המגיד הגדול ממעזריטש
נסתלק ביום י"ט כסלו תקל"ג
זיעזעכ"י

ברכת מזל טוב
להרב אפרים שמואל זבר שליט"א
ולבנו היקר חתן חבר מצוה
הבחור משה ברוך ני"ן
יזכו לרוב נחת ממנו ומכל יוצ"ח
מערכת טנא פירות העמל